

Нација и држава

УДК: 323.1 : 342.2] (497.1 : 497.115)

Др Небојша Човић

Упозорења разумних сукобљеним странама да ће после ратова које буду водили опет седети за истим столом и решавати иста питања – како народи могу да живе једни поред других – нису имали одјека ни код тзв. елита, ни у националним институцијама, ни у бирачком телу. Превласт разумних није ни данас осигурана. Међутим, као што историчари опомињу, након изгубљених ратова људи се, коначно, обрате разуму. Трагање за сигурним прикључивањем развијеном свету, којем Србија и Црна Гора припадају географски, али не и економски и политички, почело је да се остварује разумним средствима.

У периоду после 5. октобра 2000. године, често и оправдано, поставља се питање реформе безбедносног сектора, укључујући цивилну контролу Војске. На терену, где политички и безбедносни актери раде заједно на решавању тешких последица рата, сепаратизма, тероризма и дубоких историјских и актуелних етничких подела и сукоба, било је, чини се, и поред негативног уплива страначких разлика, више разумевања за оно што се подразумева под реформом безбедносног сектора и политиком националне безбедности. Ради успешне превенције и управљања конфликтом, неопходно је да све стране на југу Србије и на Косову и Метохији прибегну новом политичком и дипломатском умећу, непристрасности, промени начина мишљења и деловања. За такав приступ, све три стране (српска, албанска и међународна) морају да се одлуче, да то покажу у свом политичком деловању и да на томе истрају. Наиме, реформа сектора безбедности истински је започета на југу Србије, уз другачији однос према међународним снагама на Косову и Метохији и другачији приступ решавању нових и старих болних проблема након агресије на СР Југославију.

Нација и држава наслов је књиге др Небојше Човића, потпредседника Владе Србије и председника Координационог центра и Координационог тела владе СРЈ и Републике Србије, која ускоро треба да изађе из штампе, у издању „Либерпреса“. Захваљујући предусретљивости аутора, у могућности смо да читаоцима „Војног дела“ пренесемо део те веома значајне књиге пре њеног изласка у јавност.

Девет текстова, које објављујемо, односе се превасходно на проблеме безбедности на југу Србије и Косову и Метохији којима су се бавили Координационо тело и Координациони центар и на могуће начине њиховог решавања.

Косово и јужна Србија

Излагање на Међународној конференцији „Безбедност у југоисточној Европи на прагу 21. века“, у организацији Центра за истраживање југоисточне Европе и Фондације Конрад Аденауер, уз подршку Фонда „Отворено друштво“ Југославије, Института за студије безбедности Западноевропске уније и Амбасаде Канаде у Југославији, Београд, 17–20. мај 2001.

I

Ко год Балкан фигуративно узима као буре барута зна да се фитиљ налази на Косову. Или у Метохији. Или у јужној Србији. Или у источној Македонији. То су крајеви у којима се повећава национални бунт и у којима је веома незадовољна и албанска већина и словенска мањина.

Нећу се бавити драмом у источној Македонији, али ћу – на начин професора Светозара Стојановића – рећи да је садашња Македонија пуна истина о Космету. Вратићу се касније на ту закучасту мисао. Сада журим да формулишем питање како се стигло до опасне концентрације незадовољства у регионима са већинским албанским становништвом.

Најкраћи, најтачнији одговор на постављено питање јесте онај према којем су Срби и Албанци за боља времена одложили расправу о правима а сву своју прегрејану реторику окренули ка борбама за територије. Ако нема разумевање за такав непаметан избор – има објашњења. Срби су раздробљен народ: живе у четири балканске државе а ускоро ће, можда, живети у пет балканских држава. Албанци су такође раздробљен народ. И они живе у четири балканске државе. Други народи су своје програме националног окупљања завршили у 19. веку, Срби и Албанци су свој тешки пртљаг несугласица и сукоба пронели кроз 20. век и с њим стигли у 21. век.

Рећи ћу одмах: на Косову и у Метохији, на југу Србије, такође, сударила су се два права, историјско право, које припада Србима, и етничко право, које је на страни Албанаца.

Српско историјско право потврђују бројне сакралне старине, споменици историје и културе из доба успона српске средњовековне државе. Није једном речено да је Косово за Србе исто што и свети град Јерусалим за Јевреје.

Овде би, свакако, требало ставити тачку и одустати од набрајања других разлога, јер одиста нема ничега важнијег, ни трајнијег, чиме би се на Косову и Метохији могло потврдити државно право Србије од српских средњовековних манастира и живописа у црквама за који је Андре Малро говорио да представља „велику нумеру“ европског средњег века. Негирати то право значило би ударити на културни идентитет народа.

Рећи ће неко, свикнут да у полемикама нагомилава свакојаке разлоге, да је српско историјско право потврђено и косовским топонимима (који су махом словенски); да је потврђено и бројним манастирским повељама српских владара из 13. и, нарочито, из 14. века; да је потврђено и каснијим пореским дефтерима, у које је турски пописивач, после слома српске државе, унео, могао да унесе, неупоредиво већи број српских него албанских имена и презимена.

Тачно, тридесет седам пута бројнија су била – у турском попису из 1485. године – словенска него албанска имена. Чак и ако збиру Албанаца додамо оне који су били „нешто између“, дакле, ако додамо албанословенска имена, морамо закључити да тада Албанци на Косову и Метохији нису чинили ни 10 одсто становништва.

Српски полемичар, свикнут да нагомилава и утемељене и неутемељене разлоге, наравно, с тугом закључује да је данас обратно.

У Призренској нахији, на пример, турски пописивач је 1485. године нашао пет албанских и 253 словенска имена. Према попису становништва из 1991. године, у Призрену је живело 132.590 Албанаца, 19.420 Муслимана и само 11.360 Срба.

Али, шта се тиме доказује?

Само то да је Призрен некада био град Срба, а да је данас град Албанаца! Био је некада водеће место српске духовности у Старој Србији, град у којем су материјализоване цивилизацијске тековине старобалканске, старосрпске, византијске, латино-јадранске и турско-источњачке културе. Сада је он типично албанско насеље зато што му је бројност албанске популације дала печат и душу.

Вечну тапију на градове судбина није дала никоме, а етничко право Албанаца, *volens-nolens*, потврђује се њиховом бројношћу на Косову и Метохији.

И, вероватно би се одавно, у толерантној атмосфери, кад би толерантне атмосфере било, нашли одговори на питање шта припада једноме и другоме праву – српском историјском и албанском етничком. Вероватно би се та два права помирила. На жалост, нема толеранције тамо где има вриштећег национализма. Нема узајамног разумевања тамо где вичу интереси и где се не одступа од максималистичких захтева.

Неумерени Срби вичу да светска заједница не може признати етничко право Албанаца засновано на вишевековном разбојништву, отимању српских имања и кућа; на послератној комунистичкој забра-

ни Србима, које су протерали косовски балисти, да се прате на своја косовска огњишта; на албанској демографској експлозији, какву Европа никада и нигде није имала.

Такви, неумерени Срби траже да се на Косову, макар са закашњењем од педесет и пет година, обави денацификација. Дакле, онај посао на који су – према међународним одлукама – биле обавезне све нације које су се у време Другог светског рата нашле на Хитлеровој страни.

Наравно, косовски Албанци су били на страни сила Осовине и потпомагали су италијанску окупациону власт, али већ су у гробовима они који су за свој народ изабрали странпутицу.

А шта говоре неумерени Албанци?

Вичу да Срби нису староседеоци на Косову и да нису староседеоци у Метохији. Наводно, староседеоцима се једино могу назвати Албанци јер воде порекло од Илира, који су били на Балкану пре доласка Словена!

Одавно су научници оспорили „илирску теорију“ о пореклу Албанаца, пре свега лингвистичким доказима, јер има веома мало додирних тачака између онога што се зна о староилирском језику и садашњег албанског језика. Лингвисти су открили да у албанском језику нема домаћих израза чак ни за најчешће појмове у вези са морем, већ се ти појмови у приморској Албанији означавају речима преузетим из латинског и словенског језика. Даље, албански је повезан са румунским језиком, што наводи на закључак да је некадашња постојбина Албанаца била у суседству румунских станишта, за која се поуздано зна да су се налазила изван илирског простора.

Дакле, као у свим неумереностима, лако се и у српско-албанским спорењима прибегло хотимичним импровизацијама и нетачностима.

Највећу грешку чине они Срби, националности, који нуде нивелацију кривица и злочина, на албанској страни, и доброте и невиности, на српској страни, па је у њиховом изјашњавању крив сваки Албанац и сваки Србин постаје светац.

Треба поштено рећи да јесте било Албанаца који су свој посед омеђили ножем и куршумом, али већина, као у свим народима, није имала тај зликовачки програм. Преци већине Албанаца, добрих људи и прилежних домаћина, стигли су у српске крајеве у великим миграцијама становништва. Нису ли Срби 1690. године, криви Турској царевини због очигледне помоћи европској војсци генерала Пиколоминија, која је поражена код Качаника, са својим патријархом Арсенијем III Чарнојевићем хитали на север да се уклоне од турске одмазде и потраже спасење у туђој царевини? Није ли баш тада велики део албанског живља нагрнуо на полупразно Косово, у полуиспражњену Метохију? Није ли и касније, 1742. године, са патријархом Арсенијем IV Јовановићем Шакабентом много Срба кренуло истим путем, на север?

Предлажем да све приче о томе где је ко живео у старом или у средњем веку одбацимо јер су некорисне за озбиљна политичка разматрања. Вама би, свакако, личио на идиота онај ко би тврдио да исток Немачке припада Словенима само зато што је једно време, после Сеобе народа, и све до 9. века, био настањен словенским живљем. Или да је Будим српски град само зато што је лета 1715. у 769 његових домова Бог називан на српском језику, у 701 на немачком и само у 68 домаћинстава на мађарском језику. Сада у том прелепом делу мађарске престонице, у Будиму, нема ничега српског осим крстача и споменика на гробљу Форкашрет. Закључимо, стога, да се старим плимама и осекама у кретању становништва не могу оправдати модерна политичка решења.

Ако сада питате јесам ли овим закључком начинио крупан уступак сепаратизму Албанаца и албанским територијалним захтевима, рећи ћу одмах: нисам! Понудио сам, верујем, само један логичан почетак у разматрању, које ће нам, надам се, помоћи да дођемо до разумних предлога.

II

Одбацимо, дакле, спорне аргументе – српске и албанске, и позабавимо се неспорним чињеницама.

Неспорно је да је Косово темељ српске културе и цивилизације и да из те чињенице исходи државно право Србије. Решење којим би се српска држава ишчупала из тог темеља не би било ни праведно ни цивилизовано, а њиме би, свакако, била прекршена и нека правила и конвенције светске заједнице.

Милитантни албански сепаратизам, држећи се етничког права, хоће управо то да постигне: да Србима оружаном силом узме Косово и Метохију и да им узме три општине на југу Републике. За владавине Слободана Милошевића неки утицајни појединци и моћне западне установе гледали су благонаклоно на тај циљ.

Милошевић је заборавио, или никада није ни знао, да ће демократски свет увек мање осуђивати насиље појединаца него насиље државе, јер држава је јача, јер су симпатије увек на страни слабијег. Али, није то цела истина о несрећној Милошевићевој владавини. Кад је Милошевић, због свог инаћења са светском заједницом – прихватајући компромисе увек у изнудици и увек под морањем – иако нејак, дефинитивно изабрао аргументе силе, Запад је настојао да га ослаби свим доступним средствима. Запад је ћутке, и полугласно и гласно дао за право албанском сепаратизму, охрабрио најекстремније Албанце, превидео да се прљавим новцем албанске мафије купује оружје за убијање Срба.

Кад кажем Запад, не мислим, пре свега, на владе западних држава, него на разне лобије, центре моћи и центре утицаја, на важне адресе, на медије.

Сада имамо парадоксалну и, свакако, неодрживу ситуацију да штошта из Милошевићевог времена функционише по инерцији. На пример, да се иста појава назива различитим именима. Терористи су само у Македонији терористи. На Космету и на југу Србије, зависно од тога ко се изјашњава, Американац или Европљанин, називају их екстремистима, бунтовницима, герилцима, отпадницима, одметницима, побуњеницима и, најзад, еуфемистички – наоружаним групама етничких Албанаца.

Дозволите ми да приметим да иза сваке од тих речи стоји одређена политика. Терминолошка збрка коју имамо у расправама о Косову и о југу Србије казује понешто о разликама у гледању на територијалне захтеве Албанаца и на освајање територија насилним средствима.

Ето зашто сам на почетку овог изјашњавања, користећи лаконску мисао професора Стојановића, рекао да је садашња Македонија пуна истина о Космету. Рећи ћу вам једну непријатну косметску истину: бивша ОВК, или УЧК, јесте и није расформирана. Преобучени у униформе Косовског заштитног корпуса, њени припадници наставаљају да шире страх у српским и осталим неалбанским насељима.

Уосталом, само наиван и необавештен посматрач балканских прилика могао је очекивати да се оружана побуна широких размера сузбије једном наредбом и благонаклоном политиком светске заједнице. Можда би то и било могуће када Албанци не би били подложни племенској логици, када не би сваки од њих, из племенске солидарности, или из морања, слушао наређења из неког штаба „наоружаних група етничких Албанаца“. У албанском свету опстојавају родовско-клановски облици живота, међусобног саобраћања и привређивања, па зато на Косову, и свуда где Албанци живе, дакле и на југу Србије, заједно опстају и истовремено се примењују два права – грађанско и обичајно право.

И сада долазимо до другог важног закључка: није на Косову и на југу Србије реч о милитантном понашању појединих Албанаца и појединих албанских група, него о перманентној побуни народа.

Не кажем да у тој побуни народа радо учествују сви Албанци. Кажем да у њој сви морају да учествују.

Европа и свет треба да се питају имамо ли у тим околностима времена за остварење једног пројекта који је и мени прирастао за срце – пројекта међуетничког, међунационалног и међуконфесионалног помирења. Хоће ли оружје, којег већ много има у албанским рукама, чекати док идеја о помирењу не постане власништво свих или барем већине Албанаца?

Ослањајући се на искуство из вишемесечних преговора са представницима албанске заједнице у Пчињском округу, као председник Координационог тела Савезне владе и Владе Републике Србије за општине Бујановац, Прешево и Медвеђа, морао бих да понудим мало оптимизма. На жалост, мој оптимизам у повоју смањује се због че-

стих албанских кршења договора и споразума који су начињени у присуству представника међународних институција.

Шта нам казују та честа кршења споразума и договора? Команданти албанских екстремиста могу да забране ексцесе, а неће, или хоће да их забране, а не могу, или неће и не могу да их забране. Без обзира на то шта је од тога тачно, неспорна је чињеница да ни држави Србији ни међународној заједници нико са албанске стране не може дати уверљиве гаранције да ће оно што је написано и потписано бити поштовано.

Мој невелики оптимизам умањен је сазнањем да је рат за многе косовске Албанце, и за неке Албанце из Пчињског округа, као и за изванредан број Срба, био и остао највећи посао.

Мој крхки оптимизам умањује чињеница да на Косову и Метохији нема ниједне политичке партије, или организације, која се залаже против отцепљења, дакле, за останак Покрајине у границама српске и југословенске државе. Албанске политичке партије се могу спорити о тактици, о фазама сецесионистичке борбе, али циљ – отцепљење, никада нико од утицајних Албанаца није довео у питање.

Мој нејаки оптимизам, најзад, умањује се и због свега осталог што знам о приликама на Косову и Метохији. Међународна заједница се, практично, заглавила тамо са својим интервенционистичким снагама, које веома лако могу да постану талац екстремних наоружаних Албанаца. Зато се ваљда и крши Резолуција 1244 Савета безбедности Уједињених нација. Наиме, војни команданти КФОР-а, чини се, више брину о безбедности својих војника у балканским гудурама него о сигурности неалбанске косовско-метохијске популације.

III

Међународна заједница, верујем, треба да пође од чињеница да иза себе имамо деценије неуспеха у решавању оба питања, и српског и албанског; да су та питања, неспорно, остала отворена; да тромост у тражењу решења које је кадро да помири историјско право Србије са етничким правом Албанаца може скупо да кошта Европу.

Није више реч о изгледима малог локалног рата и регионалне кризе којом се може однекуд управљати. Реч је, сасвим извесно, о дешавањима која могу да запале цео европски југоисток.

Та дешавања, осим Југославије, тичу се Грчке, Бугарске, Босне и Херцеговине, и Македоније. А свако ко има амбицију да понуди нову геополитичку слику Балкана, и да нацрта нове карте, мора се питати о реакцијама и последицама, о стратешким исходима и разлозима.

Чини ми се да многи политички ауторитети и представници неких западних институција увиђају сложеност проблема. Чини ми се да виде и потребу хитног решавања, пре расплета који би могли да буду трагични, и све чешће нуде поделу Косова као спасоносно решење.

Кажу: ради мира у кући поделите Косово!

Последњи је такву понуду формулисао др Мартин Сленингер, руководилац Програма за источноевропске студије Центра „Вудро Вилсон“ у Вашингтону, упућујући Србе и Албанце на дијалог и тврдећи да ускоро ни једни ни други неће моћи да се крију, како је рекао, „иза сукње међународне заједнице“.

Међутим, не верујем у валидност поделе којом би се, можда, изван албанског дела Косова оставио велики број Албанаца.

Било би то полурешење које би, као и сва полурешења, донело нове невоље. Рекли су ми да би после поделе територије уследила тзв. хуманитарна пресељења становништва. Питао сам шта онда остаје од идеје о мултикултурном, мултиетничком и мултиконфесионалном карактеру Косова и како ћете извести пресељења. Силом?!

Ако сам се на овај начин изјаснио против пуке поделе Покрајине у којој би се део дао Албанцима као вечни поклон, а други би део задржали Срби, дужан сам да кажем видим ли бољу ситуацију, мудрије решење. Видим!

Налазим га у интеграцијама које би цео југоисток Европе учиниле делом европске куће. Толико помињане границе би, уласком Југославије прво у „Партнерство за мир“ а затим у НАТО и Европску унију, изгубиле свој садашњи значај. Даље, сви би у Европској унији били у својој авлији, и Албанци и Срби.

Албанци са Косова знали би, тада, да припадају истој заједници у којој су и њихови сународници из Албаније, из Македоније и Грчке.

Срби са Косова би знали да нису остављени у туђој држави – не-стао би, дакле, онај обавезни осећај преварености, који, без сумње, сада имају.

Али, недостатак тог плана, видљив одмах, јесте у томе што је за његово остварење ипак потребно много времена.

Време је оно чега немају више много ни Срби, ни Албанци. Произвођачи мржње и пројектанти рата, десперадоси градова и села који прилику вазда и налазе у сукобима и потресима, не би чекали да при-вреди региона толико ојача да државице у њему заслуже место у Европској унији. Нама је потребан барем десетогодишњи мораторијум на сукобе и експлоатације, али може га прижељкивати само нереалан човек, наивчина у политици.

Нама је, тако ја видим, неопходан један мудар међупотез. Тражећи га, предлагам да урадимо оно што Милошевић није чинио и никада не би учинио: питајмо струку и науку, али само ону струку и науку која је лишена митова и предрасуда.

Поступићемо добро, мислим, али послушамо Бранислава Крстића, писца ваљда најсериознијих књига о Косову, који предлага стварање два ентитета: српског, у којем би се нашла већина споменика историје и културе Срба, и албанског, у којем би се стекла већина албанске популације.

Српски ентитет би био под заштитом југословенске војске и полиције. Албански ентитет, који би имао висок, највиши степен аутономије, остао би под заштитом међународних снага.

Граничне трупе југословенских снага и граничне трупе КФОР-а усредсредиле би своју пажњу на спречавање упада са једног у други ентитет.

Овај предлог, наравно, подразумева одрицање и једне и друге стране, и српске и албанске, од максималистичких захтева.

Обе стране, и српска и албанска, треба да се одрекну илузије да им припада цело Косово.

Коначно, и Срби и Албанци морају разумети да бежање од компромиса унедоглед продужава рат, у којем ће, сасвим извесно, губити обе стране.

Овај предлог, напослетку, мири два права – српско историјско и албанско етничко право, а то је једини епохални учинак који одиста и треба постићи да би се зауставиле српско-албанске међусобице.

Насиље заглавља демократију

(излагање на седници Савета безбедности Уједињених нација,
Њујорк, 17. септембра 2001)

Не могу да почнем своје излагање а да вам не искажем, у име СРЈ и своје лично име, изразе најдубљег саучешћа поводом гнусног терористичког напада на Сједињене Државе. То није напад само на САД, то је напад на цео демократски свет, напад на цивилизацију и прогрес човечанства. Познато вам је да долазим из земље која је у протеклих десет година била поприште великих и крвавих међунационалних сукоба, и утолико пре, после свега што смо прошли, задатак свих демократских и прогресивних снага у свету јесте да не дозволимо ширење духа нетолеранције, екстремизма, мржње, национализма и тероризма.

Након десетогодишње владавине недемократског и тоталитарног система у СР Југославије и Републици Србији, оличеног у лицу Слободана Милошевића, грађани СРЈ смогли су снаге да 5. октобра 2000. изведу мирне грађанске демократске промене и тиме се придруже европским и светским интеграцијама. Грађани СРЈ и цео свет очекивали су да ће најзад на простору Балкана завладати мир, у којем ће народи у региону демократским средствима, уз помоћ међународне заједнице, почети да граде своју будућност и тиме савлађују заједничке непријатеље: беду и сиромаштво. Нажалост, дошло је до ескалације албанског екстремизма и тероризма на простору општина Прешево, Бујановац и Медвеђа, са којим се млада демократија у Србији и СРЈ сусрела у првим недељама своје власти. Показало се да на просторима Југославије, а и Македоније, још увек постоје они којима ни-

је до мира, демократије и прогреса, већ до насиља, међунационалне мржње, територијалних претензија, етничких чишћења, екстремизма, тероризма, ратних злочина. Албански екстремисти и терористи покушавали су да нађу изговор у већ, на срећу, прошлом Милошевићевом режиму јер су они људи којима Милошевић недостаје. Демократске власти у Београду нашле су се у великом искушењу како да одбране слободу кретања, безбедност и мултиетнички живот на простору југа Србије од насртаја бескрупулозних албанских терористичких група, које су угрожавале све грађане, без обзира на њихову верску и националну припадност. Влада СРЈ и Влада Републике Србије формирале су Координационо тело, које је сачинило програм за мирно решавање кризе изазване тероризмом на југу Србије ослањајући се на међународну заједницу и њене институције као јединог правог партнера за решавање кризе.

Програм мирног решења за југ Србије представљен је у НАТО-у, Европској унији и ОЕБС-у, где је добијена подршка за његово спровођење. Основ Програма чине мере за изградњу поверења између етничких заједница на југу Србије. Делови југа Србије захваћени екстремизмом и тероризмом налазили су се у оквиру Копнене зоне безбедности (КЗБ), где је централни ауторитет КФОР. Могућност уласка војних и полицијских снага СРЈ у КЗБ ограничена је Војнотехничком споразумом, што су албански екстремисти и терористи злоупотребили. Очигледно да нико није могао да претпостави да ће КЗБ постати вакуум-област у којој цветају екстремизам, тероризам и сви облици криминала. Задатак Координационог тела је управљање и руковођење свим политичким и војнобезбедносним антитерористичким акцијама на простору наведених општина. Координационо тело је формирало Команду Здружених снага безбедности и на тај начин остварило директну политичку контролу над војно-полицијским антитерористичким безбедносним структурама. Великим и упорним радом на терену и међу грађанима, Координационо тело и Здружене снаге безбедности раздвојили су терористе и екстремисте од грађана. Употреба силе стављена је у оквире професионалних норми предвиђених за антитерористичке акције, чиме је онемогућена свака врста прекомерне употребе силе. Спречени су међуетнички сукоби и нетрпељивост као основ и добра подлога за ширење тероризма. Непријатељски однос између снага КФОР-а на Косову и Метохији и Војске Југославије и полиције Србије, упорним радом и применом бројних специфичних мера поверења, замењен је искреном сарадњом и стварним партнерством у борби против заједничког непријатеља који се зове тероризам. Враћено је поверење грађана у војску и полицију, без обзира на свакодневне и сталне терористичке провокације и нападе са смртним последицама. Копнена зона безбедности подељена је на секторе А, Б, Ц и Д. Након потписивања споразума између КФОР-а и Здружених снага безбедности, Војска и полиција СРЈ вратиле су се, у

неколико фаза, у Копнену зону безбедности без сукоба и жртава. Тиме су на југу Србије у КЗБ успостављени потпуна слобода кретања, безбедност и мир за све грађане, без обзира на њихову верску и националну припадност. Дата је „бела“ – потпуна амнестија за све припаднике самозване терористичке организације ОВПМБ, осим за три тзв. команданта бивше ОВПМБ: Мухамеда Џемаиља Рабелија, Љирима Јакупија Нација и Мустафу Шаћирија Шпетима, који су починили више злочина против човечности. Врхунац професионалног приступа и заштите грађана од тероризма Здружене снаге безбедности показале су приликом деблокаде села Ораовице у општини Прешево. Наиме, Здружене снаге безбедности скоро потпуно су разоружале екстремистичке и терористичке групе и разминирале терен (1.468 мина). Након 31. маја дислоциране су војне и полицијске снаге са југа Србије на мирнодопске положаје. Тиме су завршене две фазе Програма: увођење безбедности и мира на простору југа Србије и демобилизација и демилитаризација југа Србије. Упоредо с тим фазама одвијале су се следеће активности: у сарадњи са ОЕБС-ом, формирана је мултиетничка полиција са центром за обуку (Митрово поље); повратак интерно расељених лица албанске националности (у периоду од 31. маја 2001. до 16. септембра 2001. од 12.500 албанских избеглица својим кућама је враћено 8.763 избеглица уз помоћ УНХЦР-а, а посебно господина Ерика Мориса); обнова инфраструктуре (у току је изградња 196 км водовода и канализације, 293 km путева, обнова свих школских објеката и објеката дејче заштите, објеката културе, спортских садржаја и свих здравствених објеката); отворене су радио-телевизијске станице у Бујановцу и Прешеву у сарадњи са ОЕБС-ом, који обезбеђује обуку кадра ради стварања мултиетничког медијског програма; економска обнова и ревитализација привреде ради запошљавања мноштва незапослених људи на југу Србије итд.

Влада Републике Србије формирала је посебан буџет за југ Србије и до сада уложила 25 милиона марака за спровођење наведених активности ради остваривања мера за враћање поверења између етничких заједница, а до краја године биће уложено још 15 милиона марака. Значајну помоћ обезбедиле су међународне организације ЕУ, УСАИД, УНХЦР, Међународни Црвени крст и владе многих земаља.

И поред решености власти у Београду да се криза на југу Србије решава мирним путем, резултат би изостао без помоћи, сарадње и новоуспостављеног партнерског односа са међународном заједницом. Желим посебно да нагласим да су велики лични допринос испред својих организација у решавању кризе дали:

– генерални секретар НАТО-а Лорд Робертсон и његови специјални изасланици Питер Феит и Шоун Саливен;

– команданти КФОР-а IV и V, генерал Карло Цабигиосу и генерал Торстен Скиакер, са својим сарадницима, од којих бих издвојио мајора Вејна Портера;

– господин Франк Пласон, шеф Посматрачке мисије Европске уније, са својим сарадницима;

– Влада Сједињених Америчких Држава и амбасадор САД у Београду господин Вилијам Монтгомери, са својим сарадницима, као и сви амбасадори земаља Европске уније и Русије у Београду и њихове владе;

– господин Стефан Санино, амбасадор ОЕБС-а у Београду.

Велики део посла је урађен, али пред нама су, према Плану и програму Координационог тела, нови послови везани за спровођење мера за враћање поверења, и ми смо чврсто опредељени да их обавимо.

Пред нама је сада нови изазов. Чврсто смо решени да учинимо све како би све етничке заједнице које живе и имају право да живе на Косову и Метохији и оствариле то право. Наша решеност није реторичка, већ је произишла из позитивних резултата које смо постигли у решавању проблема на југу Србије уз сарадњу и партнерство са међународном заједницом. Међународна заједница има суштинске разлоге да размотри приступ „помирења права“ како би сви заједно остварили нови успех, а то је стабилност на Балкану, демократска Савезна Република Југославија и легалан пут да све националне заједнице остваре своја права и крену путем испуњавања својих обавеза. Применом Резолуције Света безбедности УН 1244, међународна заједница је дошла на Косово и Метохију да би спречила и зауставила насиље над етничким Албанцима које је спроводио режим Слободана Милошевића. Доласком на Косово и Метохију, међународна заједница је почела да успоставља привремену административну структуру ради стабилизовања стања. Од јуна 1999. до октобра 2000. готово да није постојала никаква сарадња између УНМИК-а и КФОР-а и недемократских власти у СРЈ и Србији. Сви заједно смо се залагали за демократске промене, које су се, на срећу, и догодиле у СРЈ и Србији. Но, и поред демократских промена, до недавно готово да није било сарадње између СРЈ и УМНИК-а. Демократске промене у Србији и СРЈ утрле су пут за потпуно укључивање СРЈ у међународне токове ради пројектовања правих регионалних стратегија у кључним областима. Први пут у једној деценији све владе у југоисточној Европи посвећене су евро-атлантској интеграцији, тржишној економији, регионалној сарадњи и мирном решавању спорова. Међутим, и даље преовлађују озбиљни изазови због којих су неопходне појачане мере превенције сукоба. Једно од кључних таквих места у нашем региону је Косово и Метохија. Тај проблем се не може решавати без сарадње и искрених односа између међународне заједнице и власти СР Југославије. Добро је што смо почетну инерцију несарадње, када су Косово и Метохија у питању, успели делимично да савладамо, јер то нам даје оптимизам да ће се тај проблем решавати уз потпуно укључивање демократских власти СРЈ, а не без њих.

Ми који смо сада на власти у Србији и СРЈ, уз помоћ пријатеља и организација као што је ваша, боримо се да променимо наслеђено

стање и да постанемо главни чинилац стабилности и демократије у региону. Ваш и наш изазов у борби за стабилан регион јесте супротстављање национализмима на Косову и Метохији на потпуно исти начин. Уколико косовски Срби, две године након доласка међународних снага, још увек немају слободу кретања и уколико је укупан број расељених косметских Срба који су се вратили својим домовима свега 80, УНМИК, КФОР и међународна заједница не постижу своје циљеве и неће моћи на задовољавајући начин да заврше своје мисије на Косову и Метохији. Савезна и републичка влада, формирањем Координационог центра на Косову и Метохији, показале су своју одређеност да продуктивније раде на решавању проблема Косова и Метохије. Мирно решавање кризе на југу Србије може да послужи као добар пример за решавање кризе на Космету. Српска национална заједница на Косову, поучена искуством из протекле две године, има проблем поверења у међународну заједницу на Косову и Метохији. Веома изражено неповерење које испољава српска национална заједница настала је на основу више чињеница.

---

1. Протеривање Срба се наставља јер Косово и Метохија не нуде ни сигурност, ни будућност

Многи Срби и неалбанци сматрају да учешће на изборима (17. новембар 2001) даје легитимитет управи која није успела да испуни обећање у вези са следећим важним питањима: безбедан повратак, слобода кретања, одрживост српских енклава, потпуно поштовање резолуције 1244... Током јуна и јула 1999. са Косова и Метохије је прогнано и расељено око 250.000 Срба и неалбанаца. Нажалост, тај процес се наставља. Према подацима УНХЦР-а, током 2000. године Косово и Метохију је напустило 11.115, а током 2001. године око 900 Срба. Они који су отишли током 2000. и 2001. године углавном су из малих српских енклава, и то су, углавном, млади Срби који одлазе у потрази за бољим могућностима образовања и егзистенције од оних које се тренутно нуде на Косову и Метохији. Предлози УНМИК-а и УНХЦР-а, према којима би се ове године омогућио повратак само неколико стотина Срба на Косову и Метохији, на око 10 специјално планираних локација, још више продубљују одбојност Срба према изборима на Косову и Метохији.

---

2. Угрожена безбедност Срба на Косову и Метохији

Представници српске националне заједнице незадовољни су недовољном заштитом коју им пружају међународне снаге на Косову и Метохији. Према подацима Хашког трибунала од 20. јуна 1999, на Косову и Метохији киднапована су 932 Србина и неалбанца, док је у истом периоду убијено 574 људи, закључно са октобром 2000. године.

Нажалост, тај процес се и даље наставља. Иако су албански лидери са Косова 8. јуна 2001. потписали Оквирни споразум о повратку расељених, након тешких преговора са „заједничким комитетом за повратак косовских Срба“, није било напретка. Очигледно је да за сада ни КФОР ни полиција не могу да обезбеде потпуну заштиту уз тренутно низак ниво трпељивости између заједница и страха од одмазде екстремиста и терориста, што има за последицу неповерење и недостатак сарадње са локалним становништвом у спречавању и осуди међуетничког насиља. Без потпуне сарадње и подршке власти СР Југославије не могу се савладати ти проблеми на Косову и Метохији. Полицијска школа ОЕБС-а, у сарадњи са полицијом Србије, мора да формира праву мултиетничку полицију по узору на југ Србије. То би била добра основа за заједничку борбу против организованог криминала и за повећање безбедности, сигурности и слободе кретања свих грађана на Косову и Метохији.

---

3. Проблеми са осећајем националне пристрасности и острашћености у правосуђу

Од јуна 1999. до 15. децембра 2000. правосудне органе на Косову и Метохији чинили су искључиво Албанци. До краја октобра 1999. било је и седам српских судија и тужилаца, који су, нажалост, под притиском албанских екстремиста и терориста морали да побегну са Косова и Метохије. Објективност суђења судија етничких Албанаца Србима веома је проблематична. И поред доласка међународних судија, ситуација се у правосуђу није значајно променила, јер су међународне судије под притиском екстремиста и амбијента у којем живе на Косову и Метохији. Све те случајеве мора да преиспита Веће међународних судија у сарадњи са правосудним органима СР Југославије. Савезна и републичка влада су од тренутка доласка на власт из српских затвора пустиле 1.684 притвореника албанске националности. У затворима у Србији налази се још 190 притвореника албанске националности и у току је процес даљег ослобађања, као и преглед њихових досијеа у сарадњи са УНМИК-ом због њихове предаје ради одслужења казне на Косову и Метохији. То јасно показује да више не постоји могућност изговора за етничко чишћење, насиље и злочине над српском националном заједницом на Косову и Метохији због Милошевићевих албанских затвореника. УНМИК-овом стубу под називом „Закон и ред“ неопходна је институционализована сарадња са правосудним органима СР Југославије и Републике Србије да би се задао одлучан ударац преовлађујућем веровању да су некажњиви злочини било које заједнице на Косову и Метохији. Само на основу таквог приступа и директне сарадње УНМИК-а и СР Југославије могу да се добију информације о спрези организованог криминала и тероризма који потиче са Косова и Метохије. Неопходно

је ограничити давање виза (Шенгенске или друге) осумњиченим припадницима кланова косовске мафије (без обзира на верску и националну припадност), што би могло да послужи као порука да на крају неће моћи да прођу некажњено.

---

4. Угрожена слобода кретања Срба и неалбанаца на Косову и Метохији

Уредбом да 96 сати раније морају најавити посету Косову и Метохији југословенски и српски званичници да би могла да им се гарантује безбедност додатно се повећава неповерење српске националне заједнице према међународној заједници на Косову и Метохији. Добро је што специјални изасланик генералног секретара господин Хакеруп показује флексибилност у вези с применом те уредбе, но ми само заједничким радом можемо доћи до онога што нам је потребно као мера поверења, а то је хитно укидање те уредбе. То је неопходно да би се могли остваривати чести контакти с представницима српске националне заједнице на Косову и Метохији ради њиховог подстицања на имплементацију Револуције 1244. У противном, поставља се питање како могу српски политичари да организују предизборне кампање ако се задржи та мера. Операција Европске уније, названа „Слобода кретања“, везана за аутобуски превоз Срба и неалбанаца, траје само до октобра ове године, па је неопходно да се продужи.

---

5. Споро решавање захтева о несталим и киднапованим лицима

Представници Удружења породица несталих Срба и неалбанаца сматрају да се идентификација несталих етничких Албанаца одвија много брже, да се извештаји о евентуалним нелегалним притворним центрима не схватају озбиљно и да нисмо довољно активни у прикупљању доказа који би довели до тога да се осуде починиоци злочина против припадника неалбанских заједница на Косову и Метохији. Према најновијим подацима међународних и домаћих организација, нестала лица на Косову и Метохији чине 2.913 етничких Албанаца и 1.500 неалбанаца, међу којима је највише Срба. Југословенске и српске власти чине велике напоре у отварању свих гробница у Србији ради решавања свих случајева несталих грађана на Косову и Метохији. Органи на Косову и Метохији евидентно у томе заостају, и то додатно повећава неповерење српске националне заједнице према међународној заједници. Да би се то избегло неопходна је сарадња УНМИК-а и власти СР Југославије и Србије ради бржег истраживања масовних гробница за које се претпоставља да садрже остатке Срба и неалбанаца (гробље Драгадан, Сува Река...). Савезна влада, на својој седни-

ци одржаној прошле недеље, овластила је Координациони центар да потпише Меморандум о разумевању са Међународном комисијом за нестала лица. Неопходно је повезивање тимова за ексхумацију и патолошка истраживања. Породице несталих лица живе у болу и одбијају да прихвате, без аргумената, да су њихови нестали чланови мртви. Немамо право да било коме од њих убијамо наду и веру да је његов члан породице жив, уколико за то немамо доказе. Власти СР Југославије и УНМИК-а морају да формирају мобилне експертске тимове, укључујући и медије, за брзи обилазак таквих локација како би се на ефикасан начин отклониле или потврдиле вести о наводним илегалним притворним центрима. Ради откривања злочинаца против неалбанаца, неопходно је да Међународни кривични трибунал за бившу Југославију започне са истрагама ратних злочина који су се догодили после 20. јуна 1999, датума који означава крај непријатељстава на Косову и Метохији. Такође, потребно је да КФОР, ОЕБС и УМНИК доставе све податке из архива у вези са догађајима који су се десили након 20. јуна 1999. године. Било би добро да се направи заједнички тим од представника СР Југославије и мировних снага на Косову и Метохији којем би се обезбедио приступ тим архивама.

---

6. Велики део српске имовине је узурпиран

Добро је што је специјални изасланик генералног секретара потписао уредбу којом се ограничава продаја српске имовине на Косову и Метохији. У вези с тим, неопходна је сарадња са имовинским службама СРЈ и Србије. Такође, неопходно је да се обезбеде бољи услови за живот Срба и неалбанаца на Косову и Метохији и унапреде њихове могућности да сами себе издржавају: да се обезбеди грађевински материјал из концесије и донације, да се активирају производни погони у енклавама српске националне заједнице и помоћ у ослањању на сопствене снаге у области пољопривреде, да се обезбеди систем за напајање алтернативним изворима енергије и реше велики инфраструктурни проблеми, успоставе поуздане телефонске мреже, отворе нови и опреме постојећи медицински центри, побољшају услови образовања итд., слично програму на југу Србије.

---

7. Неадекватан и недовољан повратак интерно расељених и прогнаних лица српске националне заједнице на Косову и Метохији

Недопустиво је да се у протекле две године, и поред великих напора међународне заједнице, на Косову и Метохији вратило само 80 Срба (село Осојане). Ако тај податак упоредимо са оним што се догађало у Босни и Херцеговини у периоду 1996–1999. може се закључити

да ми имамо велики заједнички проблем. Наиме, у Босни и Херцеговини се током 1996–1997. године (две године након доласка међународних мировних снага и престанка непријатељстава) вратило 30.000 прогнаних. Током 1998–1999. године, по формирању Заједничке радне групе, вратило се 120.000 прогнаних припадника мањина. Тај процес се наставио и након 1999. године и сада је укупан број повратника прешао 500.000 људи. Упоредујући податке из Босне и Херцеговине са Косовом, где се од укупно 250.000 прогнаних и расељених вратило само 80 Срба, закључак се сам намеће. Ако желимо да мисија на Косову и Метохији успе, морамо ставити нагласак на повратак Срба. Опасност од албанског насиља не би смела да заустави повратак Срба, напротив, то је нешто са чим треба да се суочимо и што треба одмах и да спречимо. Сада ћу вам навести примере везане за тешкоће при покушајима да подржимо повратак прве групе Срба у село Осојане:

– Првобитни план био је да се Срби врате у марту 2001. године. Тај рок је стално одлаган и процес повратка започет је 13. августа 2001. године.

– По повратку 85 Срба, шпански КФОР саслушавао их је и испитивао, што је заплашило повратнике, те их се петоро вратило.

– Повратници сами обнављају своје куће иако већина од њих ни су грађевински радници; тим темпом неће успети да до зиме заврше радове и врате своје породице на Косово и Метохију.

– Школа у Осојанима нема приоритет поправке и враћања у функцију, што говори да се деца не могу вратити (ради се привремена кровна конструкција).

– Ограничена је и сужена зона безбедности без обзира на скоро незнатно проширење.

– Одсуство мултиетничке полиције.

– Недостатак грађевинског материјала.

– Недостатак грађевинских машина и опреме (само 10 мешалица и 20 колица).

– Недостатак грађевинских радника.

– Немогућност превоза на релацији Осојане – Косовска Митровица, а самим тим и немогућност одржавања контаката са породицама у централној Србији.

– Немају српског преводиоца за енглески језик. Повратници немају поверење у албанске преводиоце због лошег искуства и извртања чињеница приликом превођења.

– Немају лекара (долази једанпут недељно); међу повратницима су три медицинске сестре.

– Немогућност успостављања телефонске везе (савезне власти су им дале један мобилни телефон, а 15. септембра добили су још пет мобилних телефона).

– Немогућност доставе личних примања из Србије.

– Према њиховим исказима, село Осојане почиње да личи на логор – ствара се полицијски амбијент, а не амбијент слободе.

– Нема програма за ревитализацију и обнављање текстилног погона и пољопривредне задруге у селу Осојане.

– Након дневних посета свештеника из Пећке патријаршије посете су ограничене и сведене на два пута недељно.

– Неспоразум око квадратуре кућа, јер је норма помоћи утврђена на основу броја чланова иако су куће веће квадратуре.

– Проблем са храном.

– Иако жели да се врати 190 породица у села Осојане, Тучеп и Шаљиновица, програмом је ограничена поправка 50 кућа.

– Нередовно снабдевање електричном енергијом.

Након мог обиласка села Осојане, 13. септембра, и разговора са повратницима, обећао сам им да ћу у најкраћем могућем року обезбедити испред СР Југославије све што им је потребно. Обезбеђен им је аутобус, грађевински радници, грађевинске машине и материјал, телевизори итд. за обнављање још 100 кућа. Иако се УНХЦР слаже са тим, иако је у Босни међународна заједница као свој главни циљ поставила повратак избеглица у целини где су мањина, а Хрватској дозволила да обезбеди велике прилоге за Хрвате ради њиховог повратка у Босну, као што је дозволила великом броју муслиманских земаља да буду велики донатори како би се муслимани – Бошњаци вратили у Босну, нама није дозвољено да то исто урадимо за повратак Срба на Косово и Метохију. Активно учешће СР Југославије у помоћи повратницима на Косово и Метохију треба обезбедити у најкраћем року. Нема разлога да неко страхује да директне везе између српских енклава и надлежних органа СР Југославије и Србије угрожавају било чији ауторитет и да неко размишља како ће то бити маркетинг југословенских и српских власти. Наш заједнички задатак је да вратимо народ својим кућама, без обзира на њихову верску и националну припадност. Сва постављена ограничења изгледа да потичу од албанске већине, и ако УНМИК и међународна заједница нису спремни да се супротставе том проблему сада, наша заједничка мисија ће пропасти и регион ће бити нестабилан у наредном периоду.

С једне стране, од мене се тражи да употребим свој утицај и искуство са југа Србије да би Срби изашли на изборе, док се, с друге стране, на Косову и Метохији ништа не мења у вези с мањинским националним заједницама, а нарочито српском националном заједницом. Неопходно је обезбедити масован повратак Срба и осталих неалбанца својим кућама, сходно Резолуцији Савета безбедности Уједињених нација 1244, и то без прављења било какве разлике између избеглица. Морамо зауставити даље занемаривање Резолуције у вези с повратком како се тренутна ситуација не би легализовала. Међународна заједница и СР Југославија, као њен део, морају да буду свесне да нема мултиетничког Косова и Метохије без повратка Срба, али да око по-

вратка нема компромиса са Албанцима. Савезној Републици Југославији мора се омогућити висок степен сарадње са Европском унијом и УНХЦР-ом ради израде стратегије повратка Срба и неалбанаца на Косово и Метохију. Стратегијом треба обухватити:

- утврђивање и валоризацију места за повратак исељених и прогнаних, што подразумева реактивирање геодетске службе;
- припрему група за повратак (и обезбеђење транспорта);
- програмирање структура за повратак (инфраструктура, оправке и изградња кућа);
- подизање установа, погона, трговине и сервиса;
- инвестициону оперативу која би обезбедила извођаче и грађевински материјал;
- обезбеђење саобраћаја између насељених места и Србије;
- регионалне представнике Центра за сарадњу са УНМИК-ом, Европском унијом и УНХЦР-ом за инспекцију и мониторинг.

У противном, имаћемо симболичан повратак, што може довести до тога да се Срби пониште као заједница, да се легализује живот Срба у расутим енклавама, без слободног кретања, без економског ослонаца и без значајних јавних установа. То би довело до тога да структуру Косова и Метохије чине албанске етничке територије и мозаици сеоских етнички чистих српских и неалбанских енклава, с једном градском енклавом у делу Косовске Митровице. У том случају прича о изградњи мултиетничког и мултикултурног Косова и Метохије у пракси би за сва времена била негативно завршена са несагледивим последицама по регион.

---

8. Регистрација Срба на Косову и Метохији и интерно расељених са Косова и Метохије; верификација странака за учешће на изборима

Регистрација гласача отпочета је 30. јула 2001. и трајаће до 22. септембра 2001. године. Како би се отклонила сумња косовских Срба да регистрација значи и аутоматско учешће на изборима, Координациони центар је успео да обезбеди подршку и јавни позив свих високих званичника СР Југославије и Србије косовским Србима да учествују у регистрацији. Неопходно је обезбедити увид у податке централног регистра како би се спречиле могуће злоупотребе током регистрације. То је веома важна мера поверења у смислу обезбеђења напретка везаног за верификацију српских странака на Косову и Метохији. Такав приступ примењен је у Босни и Херцеговини. Велики проблем за верификацију српских странака је и то што су УНМИК и ОЕБС дозволили да се потврди регистрација екстремистичких партија косовских Албанаца ЛПК и ОКЦК. Наиме, Централна изборна комисија изјавила је да нема довољно правне основе да оспори реги-

страцију тих партија. Таква одлука је чудна, будући да се на листама тих партија налазе људи којима су због екстремизма и тероризма САД и ЕУ изрекле финансијске и путне санкције. Такви људи гасе наду свих грађана Косова и Метохије који искрено теже мирној и демократској будућности. Одговор да је са политичког аспекта забрањивање регистрације таквим партијама потпуно контрапродуктивно – јер би им се, наводно, тиме само подигао рејтинг, претворили би се у мученике и хероје и били би натерани на илегалан рад и екстремизам – после свега што се у свету догодило у последњих седам дана, потпуно је неодговоран због борбе целог света против тероризма, екстремизма и национализма.

Већина наведених сугестија за будуће активности може дати резултате након дужег периода само уколико будемо одмах успоставили институционалну сарадњу између УНМИК-а и СРЈ у којој би се поделиле одговорности у одређеним областима. Таквим приступом би се обезбедило усклађивање закона и прописа СР Југославије и Републике Србије са нормама које уводе Европска унија и УНМИК изградњом новог система на Косову и Метохији. На тај начин би се постигла бржа интеграција и хомогенизација СР Југославије у Европску унију. Тиме би од највећег проблема региона сви заједно направили предност за регион и СР Југославију. Таквим приступом би се обезбедио довољан ниво поверења, тако да Срби не би имали негативан и равнодушан став према изласку на изборе. Србима и неалбанцима би постало јасно шта губе неизласком, а шта добијају изласком на изборе.

На крају, морам да нагласим, постоји веза између насиља које се догодило у овом граду и насиља које се свакодневно дешава на Косову и Метохији и у Македонији. Ако мислимо да поведемо борбу против тог првог, морамо истовремено водити борбу и против овог другог насиља. Циљ који сви желимо да постигнемо угрожен је насиљем и тероризмом на Косову и Метохији, у Македонији и на југу Србије. Албански екстремисти користе насиље и тероризам да нас спрече и зауставе у демократским процесима региона. Господин Хакеруп и ја започели смо добру сарадњу, која још увек не даје довољне резултате. Уверен сам да ћете имати разумевање и ослободити нас крутих оквира, од којих сам неке навео ради обезбеђивања институционалне сарадње између УНМИК-а и СР Југославије.

Ако на свим овим проблемима радимо заједно, потпуно искрено и непристрасно, резултат сигурно неће изостати а сви заједно доћићемо до жељеног циља.

Напредак на југу Србије

(излагање пред сталним сазивом ОЕБС-а, Беч, 7. фебруар 2002)

Оружани сукоб ниског, али озбиљног интензитета који је постојао на југу Србије током 2000. и почетком 2001. године окончан је 31. маја 2001. разоружањем екстремистичких група и потпуном релакса-

цијом Копнене зоне безбедности (КЗБ) од стране ВЈ и полиције Србије. Тај напредак је постигнут уз велику помоћ и сарадњу Међународне заједнице кроз низ предузетих мера поверења ради успостављања мира, безбедности и људских права, и постепеног повратка и интеграције етничких албанских група у све сегменте државе, друштва и јавног живота.

Током осам месеци, колико је протекло од престанка насиља, остварен је напредак у имплементацији следећих елемената плана у КЗБ:

- побољшана је безбедност окружења;
- обезбеђена је потпуна слобода кретања;
- започети су радови на обнови и развоју инфраструктуре региона;
- Влада Републике Србије уложила је 489.052.380,00 динара (8.317.000 евра);

– спроводи се обука мултиетничких полицијских снага уз помоћ ОЕБС-а, опремљен је и отворен центар за мултиетничку полицију у Митровом пољу, отварају се пунктови мултиетничке полиције у албанским и српским селима;

– дислоциране су војне и полицијске снаге – демилитаризован је регион (мај 2001. године – 6.130 полицајаца и 8.500 војника, 1. фебруара 2002. године 958 полицајаца, 1.390 војника распоређено је на 27 пунктова у КЗБ);

– организован је повратак интерно расељених лица албанске националне заједнице у периоду од 24. маја 2001. до 1. фебруара 2002. године (8.982 повратника);

– подељена је помоћ у пакетима хране, средстава за хигијену и одеће за 6.110 грађана албанске националне заједнице од октобра 2001. године (редовно, месечно) и исплаћена грађанима накнада штете настале у оружаним дејствима:

Општина Бујановац – 52 лица – 11.044.722,00 динара,

Општина Прешево – 192 лица – 40.884.500,00 динара,

Општина Медвеђа – 16 лица – 1.905.949,00 динара,

Општина Врање – осам лица – 251.490,00 динара,

Укупно: 268 лица – 54.086.962,00 дин. (920.000 евра);

– у обнављање кућа и смештај интерно расељених лица Влада Републике Србије уложила је 58.848.706,00 дин (1.000.000 евра);

– обновљене су школе, здравствене установе, дечије установе и објекти културе и спорта у вредности 262.598.872,00 дин. (4.466.000 евра);

– за економију је издвојено 100.000.000,00 дин. (1.700.000 евра);

– у информисање – отварање радио-станице Бујановац, Прешево и Медвеђа – уложено је 15.630.000,00 динара (266.00 евра); у току је спровођење медијског пројекта у сарадњи са ОЕБС-ом;

– помоћ верским заједницама износила је 12.544.302,00 дин. (213.00 евра);

– доследно је спроведена амнестија и прекинути су истражни поступци против 35 Албанаца;

– доследно се спроводи признавање диплома.

Из наведеног се може закључити да смо у фази потпуне имплементације процеса у којој су предузети значајни кораци и остварен велики напредак. Потпуно смо свесни да имамо још пуно тога да радимо, и то је искрена опредељеност Владе СРЈ и Владе РС ради потпуне реализације програма.

Владе СРЈ и РС чврсто су решене да одрже своја обећања о потпуном спровођењу мера за изградњу поверења на југу Србије ради обезбеђења одрживог мира локалном становништву. Да би се то остварило, неопходна је потпуна интеграција Албанаца у државни, политички и јавни систем, кроз њихово запошљавање и ангажовање у јавном сектору, локалној самоуправи и министарствима српске владе. Неопходно је отварање нових радних места и упошљавање великог броја незапослених.

У наредном периоду предвиђене су следеће мере за успостављање поверења у сарадњи са ОЕБС-ом:

1. даљи развој мултиетничке полиције;
2. реформа локалних медија, као и помоћ и узради закона о медијима и информисању;

3. одржавање локалних избора 15. или 16. јуна 2002. и рад заједничке радне групе за усаглашавање изборне процедуре (попис, изборне јединице, праћење избора);

4. координација мултиетничке радне групе за спровођење плана у чијем су саставу и представници ОЕБС-а;

5. укључивање представника етничких Албанаца у рад Координационог тела кроз комисије задужене за одређене области;

6. јачање цивилног друштва преко центра који је основао ОЕБС у Бујановцу у којем се налази библиотека са делима о људским правима и бесплатан Интернет;

7. исељавање ВЈ из школе у Бујановцу и фабрике „Еурофлекс“ у Прешеву најкасније до 15. априла 2002, уз обезбеђивање сталног напредака у демократској контроли ВЈ и полиције Србије кроз демократске институције СРЈ и Републике Србије;

8. реализација планова за социјално-економску ревитализацију насеља кроз поправљање економског статуса свих грађана региона;

9. активно и искрено укључивање албанских политичких вођа у имплементацију плана и престанка њихове деструкције и критике сваког детаља, чиме покушавају да успоре процес. Истовремено, морам да похвалим сарадњу са појединим албанским локалним лидерима, који су, иако под притиском екстремиста са Косова и југа Србије, искрено опредељени за дијалог и мирно решење проблема;

10. организовање радног стола, који ће се одржати 26. фебруара 2002. у Бујановцу о теми „Анализа спровођења плана за решавање кризе на југу Србије“.

Опредељени смо да наставимо са изградњом стабилности јер тај процес на југу Србије, као један од ретко добрих примера за решавање етничких сукоба на простору југоисточне Европе, мора да буде успешан да би се спречиле негативне тенденције и утицаји са Косова и Метохије. Локално албанско становништво треба да ради и да се интегрише у све структуре државе и друштва преко својих легално изабраних политичара, а не преко неких који пропагирају насиље. То је историјски тренутак да се живот учини бољим свим грађанима тог подручја уз помоћ и подршку МЗ, али само уз поштовање следећих принципа:

- мењање граница и поштовање суверенитета Југославије;
- апсолутно одрицање од аката насиља и тероризма;
- поштовање људских и мањинских права.

Неопходно је, да би се претходни принципи остварили, да сви својим утицајима уразумимо једну групу команданата, који се искључиво због личних разлога јако споро мењају и тиме уносе немир, неспокојство и неповерење код локалног становништва које жели мир и нормалан живот. Захвални смо међународним представницима, њиховом активном приступу у спровођењу претходних принципа.

Ситуације на Косову, Метохији и јужној Србији тесно су повезане и, сходно томе, међусобно доприносе стабилности оних других. У клими незадовољства и неповерења која прети развоју реална је забринутост да би свако стагнирање у политичком процесу могло да буде подршка оним радикалнијим или екстремнијим елементима унутар српске и албанске заједнице. Наш приступ није да победимо или изгубимо, већ да остваримо демократски политички дијалог, јер његов недостатак носи и опасност од повратка насиља.

Власти СРЈ и РС показале су чврсту опредељеност за решавање кризе на Косову кроз потпуну имплементацију Резолуције СБ УН 1244. Највиши државним функционери позвали су Србе са Косова да се региструју и изађу на косовске изборе са јединственом листом Коалиције „Повратак“. Потписан је заједнички документ између СРЈ и УНМИК-а, 5. новембра 2001, којим се потврђују основни принципи Резолуције 1244 и обострано уверење да се Резолуција може успешно применити једино заједничким деловањем. Конституисана је Висока радна група са задатком да обезбеди трајан и одржив кооперативан приступ према областима од обостраног интереса, уз заједничку бригу да се осигурају правовремене и редовне консултације и сарадња. У оквиру Високе радне групе до сада су основана радна тела за: 1) повратак избеглих и прогнаних, 2) судство, 3) нестала лица и 4) железницу, као и Заједнички комитет за полицијску сарадњу.

И поред великих заједничких напора, још увек нису остварени задовољавајући резултати у погледу безбедности, слободе кретања, заштите људских права и интереса Срба и других заједница на Косову.

Познато је да је у току рата истерано или избегло са Косова неколико стотина хиљада Албанаца. Свестан сам да је то имало обележје етничког чишћења, другим речима – етничког преображаја Покрајине. Нисам, међутим, уверен да се довољно уочава да се после доласка међународних снага на Косово догађа инверзан процес етничког чишћења српског и осталог неалбанског становништва. Да би се зауставио тај процес морамо учинити све да се на Косово врати српско, црногорско, хрватско, муслиманско, горанско и друго становништво. Од 20. јуна 1999. од 226.000 избеглих и расељених Срба и неалбанаца вратило се само 126 грађана. Тај показатељ у односу на наведене податке о повратку интерно расељених лица албанске националности на југу Србије (за осам месеци 8.982 повратника) довољно говори сам за себе. Уколико се такав процес настави, то недвосмислено води ка стварању етнички чистог Косова, чиме се битно угрожава и стабилност региона.

На Косову је потребно да се, у сарадњи са МЗ и УНМИК-ом, обезбеди следеће:

- потпуна имплементација Резолуције 1244;
- потпуна слобода кретања и безбедности, уз поштовање људских права;
- повратак свих расељених лица и избеглица;
- отклањање оправдане збринутости Срба и других заједница за будућност живота на Косову;
- поступање без дискриминације према свим грађанима, као основа за мултиетничко, мултиконфесионално и мултикултурно Косово;
- заштита права и интереса Срба и других заједница на Косову, укључујући принципе из Резолуције, суверенитет и територијални интегритет СРЈ и уставни оквир за привремену самоуправу;
- потврда става да будући статус Косова не може да се промени ниједном акцијом коју предузимају привремене институције самоуправе, већа сарадња између Београда и Приштине, уз успостављање искреног дијалога ради међуетничког помирења и нормализације живота на Косову, решавање питања несталих и киднапованих лица, ексхумација и идентификација свих посмртних остатака;
- етнички непристрасно судство кроз повећано присуство међународних судија и тужилаца и интеграцију српских судија и тужилаца;
- решење проблема притворених Срба, као и притворених Албанаца у централној Србији;
- већа сарадња између УНМИК-а и Републике Србије у јавном сектору, привреди и фискалном и монетарном систему ради што боље хармонизације са стандардима ЕУ, неotuђиво право на заштиту приватне својине, активнији приступ у раду агенције ХПД – Хабитат (Центар УН за људска насиља);
- заштита споменика културе и културних добара;

– одлучнија борба против криминала и криминалних организација у областима трговине дрогом и белим робљем, прања новца и шверцовања оружја, кроз бољу координацију, размену информација и сарадњу;

– борба против тероризма;

– заступљеност Срба у косовској полицијској служби, тако да све заједнице могу да имају поверење у професионалне и мултиетничке полицијске снаге;

– мултијезичка и мултиетничка администрација кроз заступљеност Срба и других заједница у привременим институцијама самоуправе пропорционално њиховој заступљености у Скупштини Косова;

– функционисање структура локалних заједница у којима ће заступљеност Срба и других заједница бити пропорционална њиховој заступљености у општинским скупштинама;

– образовање српске заједнице на српском језику – од основне школе до универзитета, и одговарајућа компатибилност наставних програма образовних структура Срба на Косову са образовним системом Републике Србије;

– активирање свих привредних и јавних потенцијала у функцији упошљавања великог броја незапослених становника Косова;

– ширење информација, укључујући и СРЈ, и медија усмерених на српску заједницу на Косову, уз оснивање нових независних телевизијских и радио-станица;

– отварање канцеларија Координационог центра Владе СРЈ и Владе РС на усаглашеним локацијама на Косову.

За све то потребан је још виши ниво сарадње између УНМИК-а, СРЈ и РС, као и боља и већа координација две мисије ОЕБС-а, које треба да сарађују на решавању мноштва проблема. Нарочито је важно да се, у сарадњи са ОЕБС-ом и УНМИК-ом, на јесен 2002. организују избори за локалне власти – општине на Косову.

Потпуно смо опредељени за сарадњу са новим шефом мисије ОЕБС-а на Косову, господином Паскалом Фиеском, и очекујемо успостављање потпуне координације и синхронизације са мисијама ОЕБС-а у Београду и Приштини. Изузетну важност за регионалну безбедност имају повезивање и потпуна сарадња између мисија ОЕБС-а у Југославији (Београд и Приштини) и мисија ОЕБС-а у Македонији и Албанији.

Власти СРЈ и Републике Србије опредељене су за потпуну сарадњу и подршку новом специјалном представнику генералног секретара УН господину Штајнеру на имплементацији Резолуције и спровођењу Заједничког документа.

Потребно је да заједничким напорима деблокирамо процес стварања привремених институција самоуправе на Косову ради образовања мултиетничке владе стручњака, а не политичких лидера. Неопхо-

дан је дијалог свих представника етничких заједница, уз присуство УНМИК-а и СРЈ, које би међусобно гарантовале слободу кретања, безбедност, повратак расељених и прогнаних, имовинску сигурност и искрену опредељеност за изградњу мултиетничког Косова, без прејудуцирања коначног статуса.

Јако је важно да се у Македонији обезбеде стабилност и мир, уз очување територијалног интегритета и суверенитета. Неопходна је потпуна имплементација Охридског споразума, продужетак мандата снагама НАТО-а након 26. марта, повлачење специјалних јединица „Лавови“ у касарне и њихова обука од стране ОЕБС-а и других међународних организација, закон о амнестији, у који би се укључили рокови за предају оружја и напуштање бесправно заузете имовине, расписивање избора, гранична и прекогранична сигурност, коју треба посматрати у регионалном оквиру, ради спречавања мултиетничког криминала и тероризма. На све проблеме изазване насиљем потребно је да применимо регионални приступ, и зато мислим да треба размислити да ли су се стекли услови за формирање радне групе за безбедност на Балкану у оквиру ОЕБС-а.

Сигурно не бисмо дошли до резултата до којих смо дошли на југу Србије да нисмо имали подршку ОЕБС-а и осталих међународних организација. Зато нам је неопходна ваша искрена помоћ и подршка у пројектима: мултиетничке полиције, реформе медија, сталном механизму праћења спровођења плана, јачању независног судства, борби против корупције и криминала, и остваривању веће сарадње са канцеларијом ОЕБС-а на Косову. Наглашавам, такође, да су активности мисије ОЕБС-а у СРЈ значајно допринеле, и да доприносе, стабилизацији економске ситуације у земљи, јер је владавина закона и судства предуслов за јачање привреде и инвестициона улагања.

Каква је будућност Космета

(излагање на седници Савета безбедности Уједињених нација,
Њујорк, 27. март 2002)

Пре него што почнем са излагањем о Косову, желео бих да се кратко осврнем на ситуацију у јужној Србији. Припремио сам, такође, и материјал који ће вам омогућити бољи увид у ситуацију. Захваљујући подршци и помоћи ОЕБС-а, УНМИК-а, УНХЦР-а, КФОР-а, као и билатералној подршци и помоћи многих земаља чији су представници сада овде са нама, процес помирења се и даље учвршћује у јужној Србији. Дозволите ми да поменемо само неке од мера поверења које су недавно предузете у том процесу:

– Више од 345 нових регрута (укључујући 213 етничких Албанаца и 223 жене) прошло је обуку, организовану у сарадњи са ОЕБС-ом, и распоређено је у јужној Србији у оквиру пројекта мултиетничке полиције.

– Влада Републике Србије током 2001. године уложила је више од 16.882.000 америчких долара за различите пројекте који се односе на побољшање услова живота грађана на југу Србије и планира да ове године уложи додатних 10.000.000 долара. Поред тих средстава, уложена су и значајна средства од помоћи других земаља.

– Општински избори су заказани за 15. и 16. јун ове године.

– Од када је успостављен мир, дислоцирана су из те области 12.282 припадника специјалних јединица војске и полиције.

– Постоје потпуна слобода кретања и безбедност.

– Интензивирана је интеграција у институције државе представника албанске и ромске етничке заједнице.

– Потпуно су примењене амнестија и аболисија.

– Најкасније до 15. априла ове године војска ће се иселити из школе у Бујановцу и фабрике ципела у Прешеву.

– Својим домовима на југу Србије вратила су се 8.982 интерно расељена лица албанске националности.

– Решили смо за Албанце проблем нострификације докумената, тако да се сада потпуно и без проблема прихватају дипломе и остала уверења издата на Космету.

Међутим, има много тога што тек треба да се уради. Морамо да наставимо са радом на поправљању инфраструктуре, посебно за избеглице и расељена лица који се враћају својим кућама. Треба за све да обезбедимо запослење. Ваша помоћ нам је и даље потребна и у тим и у новим пројектима.

Дозволите ми да се кратко осврнем на Македонију. Често сам у вези са вођством Македоније и трудим се да их саветујем и храбрим користећи као пример наш заједнички успех у јужној Србији.

Када говоримо о Косову и Метохији, желео бих да нагласим да смо ми тренутно у трци са временом.

Два различита чиниоца ће све више и више инсистирати да се дође до коначног решења за Космет: Албанци са Космета, пре свих, али поред њих, из сасвим различитих разлога, и међународна заједница, која се полако умара од улагања средстава и енергије на Балкану. Ако сумњате у овај закључак, погледајте само драматично смањење фондова за избеглице на Балкану за следећу годину и изјаве представника многих земаља које имају трупе на Балкану у вези са повлачењем дела или целокупних својих снага.

Чврсто верујем да имамо мање времена него што већина од нас мисли или жели да имамо да бисмо се спремили за крајње решење. Значи, важан је сваки дан. Лично мислим да ћемо се суочити са великим проблемима уколико ове године не остваримо значајан напредак у вези с кључним питањима.

Постоје два основна, међусобно повезана задатка на Космету: изградња институција и изградња истински мултиетничког друштва. Из

очигледних разлога, иако и један и други задатак имају суштински значај за истински успех на Космету, ја ћу се у свом излагању усредсредити више на овај други задатак.

За разлику од положаја етничких група у Босни, Србима на Космету нису пружене никакве гаранције да ће њихов језик, култура, религија или начин живота сигурно преживети или се развијати на Космету. Напротив, све тренутно потпуно зависи од расположења или добре воље УНМИК-а и КФОР-а и не даје им никакве гаранције у вези са будућношћу. То је апсолутно пресудни недостатак, јер Срби са Космета тренутно не могу да виде ништа што би могло да их умири у вези са њиховом будућношћу. Слобода кретања изван неколико енклава потпуно је немогућа, повратка избеглица готово да и нема, и претња насиљем осећа се и у самом ваздуху који Срби удишу. Срби и остале мањине су само научили правила игре и сада знају како да се клоне ситуација у којима ће настрадати.

У новембру прошле године потписао сам Заједнички документ са тадашњим специјалним изаслаником господином Хекерупом. Документ у којем је предвиђено како да радимо заједно да бисмо побољшали ситуацију на Космету. Верујем да је кључ за нашу заједничку будућност потпуно спровођење тог документа, и то са највећом могућом енергијом. То значи да треба да остваримо велики напредак ове године у вези са повратком избеглица, да се супротставимо екстремистима на свим странама, да инсистирамо на правој слободи кретања широм Космета, да се заложимо за несметан рад институција, да кренемо напред у решавању проблема несталих и на једној и на другој страни.

Док данас говорим пред вама, дословно сваки од преосталих 146 албанских затвореника са Косова који су пребачени из затвора на Косову у затворе у централној Србији последњих дана рата враћен је УНМИК-у у складу са споразумом који смо са њим постигли. Истовремено, Споразум о премештању осуђених лица омогућиће Албанцима са Космета који су ухапшени после 5. октобра 2000. у централној Србији да поднесу захтев да казне служе на Космету, као и Србима ухапшеним и осуђеним на Космету да поднесу захтев да своје казне служе у централној Србији. Тиме се решава једно од кључних питања које је дуго навођено као препрека истинском помирењу између етничких група на Космету. Надам се да ће време показати да је ова констатација тачна.

Ја од вас данас тражим помоћ да снажно отпочнемо стварање истинског мултиетничког друштва на Космету. Јер, улог је веома велики. Ми се у Југославији и Србији трудимо да превазиђемо наслеђе прошлости и кренемо напред, према демократском, тржишно оријентисаном друштву и месту које заслужујемо у Европској унији. Међутим, суочавамо се са огромним изазовима, које нам намећу проблеми које смо наследили од режима Слободана Милошевића, као што су лоше стање

привреде, проблем Космета, помирење са прошлошћу (и Хашким трибуналом), и питање Црне Горе. Уколико не успемо у стварању мултиетничког друштва на Космету, немири и сеобе који ће уследити имаће драматичне негативне последице по политичку ситуацију у Југославији и Србији. У најбољем случају, преусмериће се пажња са питања везаних за привредна, демократска и државотворна стремљења на национализам. У најгорем случају, могле би да се врате на власт оне снаге таме и очаја које су претуго владале мојом земљом.

Али, ма колико може да буде тежак и опасан наведени сценарио, чињеница је да је он исто тако лош или, можда, чак и гори за будућност Космета. Ако се групама екстремиста дозволи да превладају, прави губитници ће бити сви грађани Космета. Оне исте екстремистичке групе које дижу у ваздух аутобусе са Србима убијају и Албанце са Космета који не деле њихов екстремизам. Какво ће то бити друштво ако екстремисти превладају? Какву врсту односа они очекују да имају са Србијом ако Србе протерају са Космета? Уверавам вас, да би преживело и доживело економски процват, Косово мора да има позитиван, конструктивни однос са остатком Југославије и Србије. У супротном, наставиће у недоглед да се ослања на великодушност међународне заједнице.

На крају, желео бих да кажем, кратко, нешто о садашњем односу између Београда и Срба са Космета. Има оних, укључујући многе представнике међународне заједнице, који би желели да изграде пет метара високи зид, дуж административне линије, који би делио Косово од остатка Југославије. А то се заснива на теорији да Срби са Косова морају да науче да у потпуности живе у оквиру Космета. Узгред буди речено, том теоријом, изгледа, прејудицира се будућност Космета, јер је њен циљ да Космет буде потпуно независан од остатка Југославије.

Даме и господа, дозволите ми да кажем, више са тугом него са љутњом, да уколико наставите да градите тај зид, у томе ћете свакако успети, јер нема сумње да имате довољну моћ да то учините. Али, дословно сви Срби који се сада налазе на Космету биће са друге стране тог зида, у Југославији и Србији. То ће, истовремено, за нас значити страشان социјални притисак, али ће стварати и изузетно затровану ситуацију на Космету, као што сам малочас описао.

Све док се Срби са Космета не буду осећали безбедно на Космету, безбедни од насиља и сигурни да ће њихова деца имати потпуно право да говоре својим језиком, упражњавају своју веру и безбедно путују, они ће, као и сви нормални људи свуда у свету, желети да имају ту везу са Србијом која за њих значи живот.

Ми у Координационом центру показали смо у кампањи којом смо обезбедили гласове Срба и сада, решавањем проблема албанских затвореника са Космета, да можемо да имамо позитивну улогу. Помозите нам да то и даље чинимо заједничким радом на повратку избеглица и интерно расељених из остатка Југославије својим домовима

на Космету, на успостављању слободе кретања за све грађане на Космету, на окончању неразумевања са УНМИК-ом и КФОР-ом у Митровици и на свеобухватном програму за проналажење несталих на свим странама. Јер, то је најбољи пут напред за Космет, Југославију и регион у целини.

Петнаест услова за мир и регионалну стабилност

(излагање на конференцији „Мир – будућност Балкана“,
у организацији Фондације за мир и решавање криза,
Београд, 12. април 2002)

Протеклих година одбачена је и сузбијена идеја о „великој Србији“. Сузбијена је и одбачена идеја о „великој Хрватској“. Није ни одбачена, ни сузбијена идеја о „великој Албанији“.

Даље, више од две стотине хиљада Срба и припадника других неалбанских етничких група протерано је са Косова и Метохије. Оптимисти кажу да је заустављен егзодус. Кажу: не беже више Срби са Косова и Метохије. Ја са жалашћу одговарам: не беже зато што их тамо више нема, или што су, у крајевима где их има, научили како да преживе у невољама.

Говорећи недавно у Савету безбедности изразио сам бојазан да се међународна заједница полако умара од улагања средстава и енергије у смиривање балканских сукоба и потреса. Ту тврдњу доказивао сам драматичним смањењем фондова за интерно расељена и прогнана лица и најавама повлачења са Балкана извесних делова међународних снага. Све ме то упућује на закључак да ће се журити, више него што се мислило и мисли, са такозваним коначним решењем за Косово и Метохију. Ја, међутим, не видим могућност стварања одрживог мира и трајног решења проблема пре испуњења извесних услова. Дозволите ми да их наведем:

1. Ниједан од балканских сукоба не треба посматрати засебно, него као део регионалних процеса и проблема. Отклањање тензија само у једном крају биће од привремене користи ако се свеобухватним решењем не постигне стабилност у целом региону.

2. Косовом и Метохијом, као највећим и најопаснијим жариштем, такође се треба бавити из регионалне перспективе, јер само такав приступ може да буде стабилан. Обрнутим приступом (бављење регионом из косовске перспективе) не би се дотичала целина проблема и он не би био плодотворан, штавише, био би контрапродуктиван.

3. У разрешење косовско-метохијског чвора мора се ући уз поштовање Хелсиншке повеље и неповредивости граница.

4. Статус Косова не може да се реши без сталног узимању у обзир последица које ће решење изазвати по опстанак целовите Босне и Херцеговине и по мир у Србији, Црној Гори и Македонији.

5. Решење свих регионалних невоља треба тражити у компромисима, у самоодрживој стабилности, и стога све стране у сукобу треба да се одрекну максималистичких захтева. Ниједна страна у спору и споровима не сме да добије све и ниједна не сме да изгуби све. Испуњење свих захтева једне стране у сукобу имало би за последицу дуго-рочно сукобљавање са осталим странама.

6. Потребно је отклонити и саму могућност борбе за територије а подстаћи борбу за права. Та друга борба, за права, треба да се води искључиво демократским средствима и мора да се заврши за преговарачким столом, у присуству међународних гараната. Срби, на пример, не могу Албанцима оспорити етничко право, Албанци не могу Србима оспорити историјско право. Помирење тих права донеће историјско помирење народа.

7. Треба подстицати заједничко старање свих земаља југоистока Европе о заједничким интересима. Акције албанских екстремиста у Македонији, на пример, тичу се и Србије, и Црне Горе, и Босне и Херцеговине, и Грчке, и Бугарске, и Италије. Сви у региону, ко мање – ко више, осећају последице тих акција: угрожене комуникације, уназађена економија, размах криминала, уплашено становништво и увећање колона избеглих и обескућених.

8. Политичаре и најзначајније политичке вође народа у региону међународна заједница треба, свим расположивим средствима, да учини одговорним за изградњу међуетничког поверења.

9. Међународна заједница треба да охрабрује и српску, и црногорску, и албанску, и македонску, и хрватску, и босанско-херцеговачку демократију да се народима не би за спасиоце нудили ученици Слободана Милошевића, Фрање Туђмана, Алије Изетбеговића или Хашима Тачија.

10. Дијалог између Београда и Приштине може да се води на принципима искрености, конструктивности, реалности и без политичке свршеног чина.

11. Пристрасност и предрасуде међународних посредника могу да отежају тражење решења и изградњу стабилности. Међународна заједница мора да има кредибилитет на свим странама, и зато није добро да се стиче утисак како је она строга према кривцима из једног а благонаклона према кривцима из другог народа. Предлажем да се, као изразито штетно, заборави размишљање о роковима употребљивости појединих политичара, а рећи ћу и ово: камо среће да су у међународној заједници одбачени и Слободан Милошевић, и Фрањо Туђман, и сви остали актери крвавог заплета пре него што су својим и туђим народима нанели толико зла и несреће.

12. Ниједна страна у сукобу не сме у међународним посредницима да види своје политичке пријатеље и заштитнике. Посредник који угађа само једној страни, или се допада само једној страни, није посредник.

И даље, посредник који подгрева наде и очекивања једне стране, и страхове друге стране, само увећава конфронтације и неспоразуме.

13. Низом комбинованих потеза и акција међународна заједница треба да олакша свим државама и народима региона улазак у европске интеграције. Мислим, прво, на улагање у здраве сегменте националних економија. Мислим на давања која ће бити несумњиво исплатива. Ниједан евро и ниједан долар, који убудуће стигне на Балкан, не треба да буде милостиња, него улог за будуће обостране добитке.

14. Потребно је да се одмах направи план и прецизно формулише редослед корака који ће се, зарад стварања трајног и одрживог мира у региону, предузимати наредних месеци и година.

15. Пре уласка свих балканских земаља у Европску унију, за шта је потребно испуњење многих и тешких услова, требало би радити на балканским интеграцијама. Стварање једне заједнице, или макар царинске уније, која би се успешно стварала о регионалном миру и стабилности, о свеукупном привредном развоју и одбрани, јесте међукорак који би све чланице учинио приправним и квалификованим за улазак у Европу.

Ако вам кажем да у буџету Косова и Метохије, који износи 340 милиона евра, ниједан евро још увек није предвиђен за повратак избеглих и прогнаних Срба, Турака, Рома, Горанаца и припадника осталих етничких неалбанских група, биће вам јасно колико је пред нама тежак посао да убедимо међународну заједницу да решавању тих проблема мора озбиљно да се приступи. Тамо и даље нема двојезичности, нема толеранције, нема међусобног уважавања људи. Тамо и даље постоји пристрасно судство. Тамо и даље успева екстремизам. Речју, крше се елементарна људска права!

Пре нуђења коначног решења за Косово и Метохију потребно је вратити у ту покрајину све интерно расељене и прогнане Србе и све друге интерно расељене и прогнане људе из неалбанског корпуса. Тек када они буду безбедни, ослобођени страха од насиља и смрти, можемо расправљати о будућности.

Суочавање са екстремизмом

(излагање на састанку Радне групе за хуманитарна питања Савета за примену мира, Женева, 27. јун 2002)

Прошло је једанаест година од како су прве избеглице, због ратних дејстава у Хрватској, уточиште потражиле у Србији. Од тада, број избеглих, прогнаних и ратом угрожених и интерно расељених лица стално се повећава, али од првог званичног пописа, спроведеног 1996. године, никада није био мањи од 700.000 људи.

Сигуран сам да вам је позната хуманитарна ситуација у мојој земљи, која и даље збрињава 377.131 избеглицу у Србији и 14.500 у Црној Гори, као и више од 280.000 интерно расељених лица. У тренутку

када смо се окренули великим реформама у свим сферама живота, таква хуманитарна ситуација отежава ионако тешко економско стање, наслеђено из прошлости, које се може назвати сиромаштвом и веома болном транзицијом кроз коју моја земља пролази. У новој стратегији преласка с хуманитарне помоћи на развојне пројекте мора се узети у обзир и та ситуација. Свакако да се дугорочна стратегија мора односити на развојне пројекте, али не смемо заборавити на велики број избеглица и интерно расељених лица која још увек директно зависе од хуманитарне помоћи.

И поред свих тих објективних тешкоћа, владе СР Југославије и Републике Србије активно се односе према проблемима избеглих и интерно расељених лица, али без одговарајуће финансијске помоћи наши напори остаће само списак лепих жеља, као што би то могла постати и национална стратегија за решавање питања избеглих и интерно расељених лица.

Желео бих да кажем пар речи о документима за овај састанак. Мислим да је у њима објективно приказана ситуација на терену и да су на прагматичан начин формулисани правци будућих активности. Једино са чим се не можемо сложити јесте то што повратак интерно расељених лица међународна заједница, УНМИК и УНХЦР стављају у одређени временски оквир, а време и стрпљење интерно расељених лица после три године већ је на измаку.

За нас је посебно важно што је у документима указано и на проблеме са којима се у свакодневном животу суочавају Срби и остало неалбанско становништво, које је 24 часа под преко потребном заштитом КФОР-а, и код којег стално постоји страх и претња насиљем. Тачно је да је, када су међународне снаге ушле на Космет 12. јуна 1999, окончан непримерен прогон етничког албанског становништва који је осмислио и спроводио Милошевићев режим. За Албанце је то био почетак новог живота, за којим су чезнули толико година. Али, истовремено, отпочети су непримерен прогон и патња за етничке Србе и окупно кажњавање оних који су били довољно одважни да остану на својим огњиштима за грехе које нису никада починили. Очекујемо да се, у складу са одредбама Резолуције СБ 1244, и њима осигурају безбедност, слобода кретања и право на нормалан живот, без насиља, несигурности и страха. Залажемо се за право на опстанак и одрживи повратак, који не сме да буде условљен никаквим политичким интересима, што је у складу с нашим опредељењима и што је засновано и на свим релевантним међународним документима. Само тако ће се постићи циљ, о којем постоји општа сагласност – мултиетничко, мултинационално и мултиконфесионално Косово и Метохија. Такав концепт, наравно, може да функционише само уколико већинска заједница покаже одговарајући степен толеранције а мањинска прихвати да се integriше.

Дозволите да вас подсетим да су владе СР Југославије и Републике Србије дале максимални допринос процесу стабилизације ситуације на Косову и Метохији активно се заложивши за успостављање привремених органа самоуправе на Косову и Метохији, подржавајући учешће Срба и другог неалбанског становништва на изборима и укључивање у привремене органе управе, што је међународна заједница оценила као значајан допринос политичкој стабилности региона.

Своју кооперативност и конструктивност, спремност за компромис и договор, доказали смо и решавањем кризе на југу Србије, где смо, суочени са оружјем, насиљем и екстремизмом, показали мудрост и решили је на миран начин, усредсредивши се на више мера за изградњу поверења и блиско сарађујући са међународном заједницом. Од укупног броја од 12.500 расељених лица, готово 10.000 етничких Албанаца се већ вратило у тај део наше земље, а наше даље активности усмерене су на њихову интеграцију у све области друштвеног, политичког и привредног живота. Такав приступ, који је био заснован на постизању и учвршћивању поверења, показао је у веома кратком року добре резултате, и мислим да би се, наравно, узимајући у обзир специфичности сваког подручја, могао показати као добар модел.

Када је у питању Косово и Метохија, без обзира на то какво ће бити коначно решење, ми желимо да се изгради јако и успешно мултиетничко друштво, попут овог које сам управо описао када сам говорио о југу Србије. Ми настојимо да допринесемо остваривању тог циља, с обзиром на непосредан утицај који ситуација на Космету има на стабилност целог региона. Уколико не будемо успешни у стварању мултиетничког друштва на Космету, немири и додатна исељавања која ће из тога произићи имаће драматичан и погубан утицај на политичку ситуацију у Југославији и у целом региону. Али, ма колико биле тешке и опасне по остатак региона, последице ће бити исто толико лоше или, чак, и горе за будућност Космета.

Уверавам вас да би Космет, да би преживео и економски се развијао, морао да има добар и конструктиван однос са остатком Југославије. У супротном, наставиће да се у недоглед ослања на великодушност међународне заједнице.

Пре две недеље, грађани који живе на Косову и Метохији обележили су трећу годишњицу уласка међународних снага у ту покрајину. Три године олакшања, радости и слободе за неке од њих, три године агоније, страха и суза за остале.

Неалбанска имовина није ни заштићена, ни сачувана. У већини случајева, уколико није потпуно уништена, узурпирани су је етнички Албанци. У неким случајевима, одређене групе етничких Албанаца зарадиле су велики новац од издавања те имовине. У појединим случајевима – од издавања међународним организацијама!

Изузетно сам забринут због ситуације у Митровици која је последица егзистенцијалних страхова Срба и резултат дубоког међународ-

ног неповерења. Ми, заједно са УНМИК-ом и локалном заједницом Срба у Митровици, радимо на решавању тог проблема. То је дуг и осетљив процес. Срби у том граду забринуте су и уплашени да ће се и њима десити исто оно што се дешава њиховим рођацима и пријатељима широм Космета. Они су забринуте и уплашени да ће бити избачени из својих домова, да ће и њихов начин живота и сами њихови животи бити угрожени. Због тога решења која произилазе из импровизације и притиска не могу да уроде плодом. Потребно је време да се изгради поверење међу свим странама и да се постигну одрживи компромиси, уз опште поштовање интереса.

Неки ће можда рећи да није могуће да се за дан или годину поправи оно што је годинама било лоше. Слажем се и мислим да би било непоштено рећи да су тренутни услови гори од оног што је било јуче. Ја искрено и дубоко поштујем резултате који су УНМИК и КФОР постигли у веома тешким околностима. Али толико тога још мора да се уради. У новембру 2001. потписао сам са тадашњим високим представником генералног секретара УН Хекерупом Заједнички документ, у којем се дефинише како ћемо заједно радити на побољшању ситуације на Космету. Београд је показао кампањом за учешће косметских Срба на новембарским изборима и решавањем проблема албанских затвореника да може да има позитивну улогу. Верујем да је кључ наше заједничке будућности да се, уз вашу помоћ, тај споразум доследно спроведе, са много добре воље и енергије. То укључује и велико залагање и резултате у вези са повратком избеглица и у вези с борбом против екстремиста на свим странама, уз инсистирање да се успостави истинска слобода кретања широм Космета, да институције заиста раде и да се учини покушај да се проблем несталих лица реши и на једној и на другој страни.

Коначно, желео бих да кажем нешто о тренутном односу између Београда и косметских Срба. Постоји теорија, коју многи заступају, да косметски Срби морају да науче да живе искључиво у оквиру Косова и Метохије. Узгред, изгледа да се том теоријом прејудуцира будућност Покрајине, јер се претпоставља да ће Космет бити потпуно независан од остатка Југославије.

Пред заједницама које живе на Космету дуг је пут до праве демократије и истинског помирења. И тек тада ћемо моћи да отпочнемо разговоре о коначном решењу. Ми морамо да решавамо те проблеме на најефикаснији могући начин и што је пре могуће, и да постигнемо значајан напредак чак и ове године. Уколико не будемо успели у томе, будућност Космета ће заиста бити мрачна.

Савезна Република Југославија подржава регионални концепт решавања питања повратка избеглица. У вези с тим, сматрамо да је, уз осигурање безбедног окружења, један од главних предуслова за остварење повратка и повраћај имовине. Да би смо доказали ту чињеницу наглашавамо да се, на пример, уз такав развој догађаја, у БиХ

вратило 43 одсто од укупног броја избеглица и интерно расељених лица која су боравила у СР Југославији.

Желео бих овом приликом да вам укажем и на део Заједничке изјаве министара иностраних послова земаља чланица Процеса сарадње земаља југоисточне Европе, усвојене на састанку у Београду, 19. јуна 2002, у којој је наглашено да је због реализације права избеглица и интерно расељених лица да се добровољно врате у своје домове неопходна блиска сарадња на међудржавном нивоу, са крајњим циљем јачања сигурности у региону.

Желим, на крају, да нагласим да сматрамо веома важним и значајним укључивање у ове процесе Пакта стабилности, који је већ радио низ политичких иницијатива ради олакшавања процеса економске ревитализације југоисточне Европе и омогућио политички оквир за унапређење и јачање регионалне сарадње.

Несумњиво је тежња земаља нашег региона да што пре дођу до стадијума прикључивања европским интеграцијама. Посебно је важно што је то и опредељење Европске уније. Међутим, тај процес не може да буде успешан уколико се, поред демократизације и економских реформи, не реше и питања избеглица и интерно расељених лица. Савезна Република Југославија је спремна да озбиљно и у доброј вери и убудуће доприноси решавању тог проблема.

Време за одлучне мере

(излагање на седници Савета безбедности Уједињених нација,
Њујорк, 30. јул 2002)

Желим да укажем на напредак који постижемо у решавању различитих проблема на Косову и Метохији.

Формирана је косовско-метохијска мултиетничка скупштина, изабрана је Влада и постављени су министар за пољопривреду, шумарство и сеоски развој, виши светник у Канцеларији за повратак и заједнице, специјални представник генералног секретара ОУН (СПГС), као и међуминистарски координатор за повратак у канцеларији премијера Косова и Метохије из редова српске националне заједнице.

Даље, постигнути су споразуми о ангажовању судија и јавних тужилаца, потписан је меморандум о разумевању и полицијској сарадњи, технички споразум између УНМИК-а и српске железнице, као и протокол о кретању регистрованих возила УНМИК-а и српске железнице, као и протокол о кретању регистрованих возила. Ради остварења искреног дијалога српска страна је одговорила позитивно у размени културног блага предајући СПГС-у фигуру „Богиња на трону“, стару 6.000 година.

Околности које прате рад УНМИК-а и КФОР-а заиста су сложене и тим пре су њихов рад и резултат за похвалу и поштовање. Наглашавам да изузетан ниво постигнуте сарадње са господином Штајне-

ром, кога и даље потпуно подржавам, доприноси стварању поверења и продубљивању разумевања између УНМИК-а и КФОР-а, са једне стране, и СРЈ и РС, са друге стране.

Процес сарадње лагано се креће напред, али остаје још много тога да се уради да би се обезбедили услови за изградњу цивилног друштва на Косову и Метохији, за чију је потпуну демократизацију неопходно не само време већ и подршка међународне заједнице и свих прогресивних снага унутар друштва на Косову и Метохији, а уз потпуну сарадњу са демократским властима у Београду.

Наша начела су недвосмислена: уз потпуно поштовање и спровођење РСБ УН 1244, Уставног оквира и Заједничког документа СРЈ и УНМИК-а градити мултиетничко друштво на Косову и Метохији. Упркос прошлости, током које су се мењале улоге, српски и албански народ морају да остваре помирење и уложе напор за стварање и одржавање услова за имплементацију принципа мултиетничности, мултикултуралности и мултиконфесионалности.

Реалност Косова и Метохије обавезује ме да вам саопштим и неке веома узнемирујуће чињенице: ангазоване међународне мировне снаге, припадници међународне полиције и администрације УН на Косову и Метохији, још увек нису у стању да спрече кршење елементарних људских права. На Косову и Метохији се настављају свакодневни терор, убиства и пљачке над преосталим неалбанским становништвом и малобројним повратницима.

Поштована господо, дозволите ми да вас подсетим на моје излагање од 24. априла 2002. године на овом истом месту, када сам вам представи Основе програма повратка интерно расељених лица са Косова и Метохије. Администрација УНМИК-а донела је 21. маја 2002. концент Права на одржив повратак.

Оба документа су заснована на уверењу да је повратак добровољан чин, да свако има право да се врати у свој дом широм Косова и Метохије, да повратак мора почети и у градским подручјима, да се морају усмерити знатна буџетска средства за повратак и реинтеграцију од стране привремених институција локалне самоуправе и да, пре свега, повратак мора да буде одржив, уз остварење елементарних предуслова безбедности, како личне, тако и радне, слободе кретања и права на располагање и уживање имовине. Упркос неоспорној подударности принципа и циљева који су наведени у оба та документа, реализација повратка је, нажалост, остала више мртво слово на папиру него што је спроведена у дело на терену.

Прошле су три године од масовног исељавања Срба и другог неалбанског живља (280.000) са Косова и Метохије, а у мањој мери процес је настављен до садашњег дана. Стриљење расељених лица је на измаку, и зато се одлучно мора приступити реализацији планираног и организованог повратка, без спорења права и на индивидуални повратак.

У извештају УНХЦР-а наведени су подаци о броју расељених лица која су се вратила на простор Косова и Метохије. У извештају се наводи да се у периоду 2000–2001–2002. године вратило 2.888 Срба, 384 Рома, 769 Египћана, 74 Бошњака, 31 Горанац и 59 Албанаца, што укупно износи 4.205 лица. Али у извештају се не наводи податак колико се повратника вратило на простор уже Србије и Црне Горе због немогућности повратка на посао који су раније обављали. У јавним службама нема више ни једног Србина, као ни у индустрији, на пољопривредним фармама и у електропривреди, која сада трпи и последице хаварије на ТЕ Косово Б. Већином је у питању спонтани повратак, у средине где Срби чине већинско становништво, а учешће међународне заједнице је у већини случајева сведено на организовање пратње и превоза. Према извештају нашег министарства за избеглице, у 2001. години примљено је више од 10.000 нових захтева за издавање идентификационих картица за интерно расељена лица, а иста тенденција је настављена и ове године, тако да се, чак и уз повратак ограниченог броја Срба, наставља њихово исељавање са Косова и Метохије.

Господо, ако најхитније не схватимо озбиљност тренутка, тешку ситуацију и услове у којима живе расељена лица и не предузмемо одлучне мере за реализацију програма повратка, на међународну заједницу ће пасти тешка одговорност занемаривања основних људских права.

Чињеница је да су Срби на делу своје територије постали мањина и да су им на Косову и Метохији ускраћена основна људска права. Нико не спори право држава у региону да воде бригу о својим заједницама у суседним земљама, док се, истовремено, нашој земљи то право оспорава на делу сопствене територије.

Радећи на расветљавању судбине киднапованих и несталих лица Координациони центар је дошао до података о више од 250 киднапера који би могли да расветле судбину 74 случаја киднаповања грађана, јер за наведене случајеве постоје сведоци. Наведени подаци су већ више пута достављени међународним снагама безбедности и истражитељима Хашког трибунала, али је до сада изостала реализација, а самим тим и хапшење починиоца киднаповања.

Истинско међунационално помирење ће бити могуће тек када све оне за које постоји основана сумња да су починили злочине, без обзира на њихову националну припадност или положај на којем се налазе, изведемо пред лице правде. То је наш дуг према невиним жртвама и наша обавеза према генерацијама које долазе – да у будућности крену без тешког бремена прошлости. Влада Републике Србије је предузела почетне кораке у испуњавању својих обавеза у вези са тим. До сада, ми смо покренули судске поступке против једног броја особа због злочина и насиља почињених на Косову и Метохији или над косметским Албанцима од 1999. године и одређен број њих је осуђен и тренутно издржава казну затвора. Тај процес ће се наставити без обзира на све, али ми позивамо и власти на Косову и Метохији да испуне своје обавезе на овом плану.

Даље, неопходно је да се испоштује рок да се до 31. децембра 2002. испитају све гробнице на Косову и Метохији и реши судбина 4.000 несталих лица из свих заједница.

Да би се остварили неопходни услови за мултиетничко Косово и Метохију међународна заједница мора да искаже исти степен упорности који је показала у спровођењу Охридског споразума у Македонији и примени све расположиве механизме притиска. Тако би се обезбедила стварна примена принципа непристрасности и једнакости свих пред законом, равноправно запошљавање у јавним службама и државним предузећима, као и право на добијање средстава за развој посла.

Економска помоћ међународне заједнице често изостаје на правим местима и у право време. Обнављање привреде, производње и размене, отварање радних места и стимулисање стручњака који су живели на том подручју, уместо ангажовања страних, била би додатна гаранција мултиетничности Косова и Метохије. На примеру ТЕ Косова А и Б, у коју је цивилна администрација УН током 1999, 2000. и 2001. године уложила, кроз процес ревитализације, чак 120 милиона долара, а производни учинак у 2001. години је скоро 40 одсто мањи него у периоду до 1999. године (до 1999. године – 4,1 милион KWh годишње, а после ревитализације производња електричне енергије се свела на 2,7 милиона KWh годишње), најбоље се може сагледати недостатак мултиетничког стручног кадра. Зато је приоритетно решавање елементарних животних питања незбринутих људи, сиромаштва, социјалних и еколошких проблема. За економску самоодрживост Косова и Метохије неопходна је безбедност и слобода кретања по јединственим критеријумима ОЕБС-а, Савета Европе и усвојеним светским стандардима.

Експерти и аналитичари могу говорити о будућем статусу и степену аутономије Косова и Метохије, међутим, политичари треба да воде рачуна о стабилности региона, да одлуку о коначном статусу донесу тек по остварењу стварног мултиетничког друштва на Косову и Метохији.

Пацификација подручја Косова и Метохије узалудан је посао ако преко планинских превоја на Косово и Метохију стижу нове количине још модернијег и софистициранијег оружја. Један од приоритета је поштовање чл. 2 поглавља 8 Уставног оквира за самоуправу на Косову и Метохији у којем је прописано да међународне снаге безбедности имају обавезу пограничног надгледања, регулисања поседовања оружја и спровођења јавног реда и мира.

Под демилитаризацијом, према нашем тумачењу, а верујемо и међународне заједнице, не сме да се подразумева стварање нових националних војски у региону. Постојећи Косовски заштитни корпус треба своју функцију до краја да прилагоди прописаним задацима. Ако је могуће да припадници до јуче сукобљених оружаних група у Босни и Херцеговини сада заједнички учествују у мировним операцијама у свету, онда је то могуће и у нашем случају. Приближићемо се

том циљу много брже уколико нам се пружи прилика да уђемо у безбедносне облике сарадње као што су Програм „Партнерство за мир“ и други облици безбедносног повезивања у југоисточној Европи. На пољу личне и имовинске безбедности, полицијске службе морају да одржавају састав и распоред становништва у општинама, као и једнаку заступљеност у судовима. Оно што се у Косовској Митровици сматра паралелним структурама треба пажљиво преиспитивати, али са једнаком пажњом треба бирати администрацију тог града и спроводити мере којима се ствара перспектива за заједнички живот у тој средини. Срби су током миграција гравитирали ка градским средиштима и зато је за њих важна Косовска Митровица, а у малобројним градовима у којима још има Срба, они су станари тек по неке зграде, иза чијих се „закључаних врата“ играју деца јер су улице за њих опасна места. Косовска Митровица, као центар њиховог образовања, здравственог збрињавања и економских веза са другим деловима Србије, од суштинске је важности за опстанак, и зато би локално становништво требало да преузме бригу у областима где језик и религиозни разлози могу да буду препрека (локална самоуправа, здравство и образовање). То није никакав покушај поделе града. Чак и локалне заједнице на другом крају света имају слична права и обавезе.

Одговорност за безбедност у Митровици требало би такође да преузме локално становништво. После остварених контаката са представницима Института за мир и Кризне групе, као и активног дијалога између г-дина Штајнера и мене ради изналажења решења за Север, сматрамо да је услов за стварање позитивне климе у процесу интеграције, пре свега, демистификација чувара моста и њихово укључивање у КПС, после провера и завршне обуке. „На мосту је некад, сем пролазника и ужурбаних грађана Косовске Митровице, већину чинила група просјака и бескућника, и док сам спремао један од последњих испита на грађевинском факултету, мајка је имала обичај да каже: 'Учи сине, учи да не завршиш на мосту'. Сада сам један од чувара“. То је изјава једног од многих.

Господо, српски и албански народ су данас подељени дубоким јазом неповерења и од њих се тражи да одговоре на питања да ли су противуречности међу њима непремостиве и могу ли се остварити заједничке акције у условима економски заосталог друштва.

Та питања имају посебан значај у тренутку када се приближавају локални избори на Косову и Метохији на којима би Албанци требало да покажу да се залажу за толерантно друштво и безбедан суживот свих етничких заједница. Очекујем да међународна заједница оствари своје право и оспори учешће на изборима оним партијама које немају јасно изражена демократска опредељења.

У области информисања, неопходно је да се обезбеди мањинама заступљеност у јавним електронским медијима, али се та заступљеност не сме ограничити само на специјалне и наменске програме.

Треба испоштовати став 4. поглавља 5. Уставног оквира којим се обавезује на спречавање клевете и говора мржње у косовским медијима. Тај услов је нужан пред одржавање предстојећих избора.

Због политичке и безбедносне стабилности на Косову и Метохији неопходна је изградња стабилних институција. Успостављање и jaчање локалне демократије предуслов је за остварење тог циља. Питање децентрализације власти, која је сада на Косову и Метохији централизована на нивоу УНМИК-а, односно стварање услова за изградњу институција самоуправе локалних, националних и регионалних заједница, питање је од изузетног значаја. Процесом преноса власти, с обзиром на све релевантне документе, а пре свега РСБ 1244, Уставни оквир за привремену самоуправу на Косову и Метохији и Заједнички документ СРЈ–УНМИК, промовисаће се општа и локална демократизација, као и развијање свести о одговорности појединаца и заједница. Да би се ефикасно обавила децентрализација потребно је да се обезбеде убедљиве безбедносне, политичке, административне, економске и културне гаранције Србима, али и Албанцима и другим националним заједницама на Косову и Метохији.

Поштовани господине председниче, екселенције, даме и господо, хвала вам што сте ме пажљиво саслушали и дозволите ми да вас само још кратко обавестим да вам је као додатак уз моје излагање доступан пројекат „Изградња и развој локалне самоуправе на Косову и Метохији“, који је дат у Прилогу 1.

Помирење на простору бивше Југославије

(излагање на конференцији „Балкан у сусрет помирењу“,
Београд, 25. октобар 2002)

Неко је рекао да љубав према миру почиње престанком говора о праведним ратовима.

Ако је та тврдња тачна, морамо закључити да на Балкану још нема љубави према миру, јер сви народи који су учествовали у грађанском рату на простору бивше Југославије говоре да је њихова борба била праведна. И Срби, и Хрвати, и Бошњаци, и Албанци.

Сада се нама нуди немачко-француско пријатељство као модел помирења за државе Балкана. Рећи ћу нешто што ће звучати сасвим дисонантно, да не кажем јеретично: иако је француско-немачки пример драгоцен у европској историји, иако се том примеру ваља стално враћати, он се не може у потпуности применити за разрешење балканског Гордијевог чвора.

Кад расправљамо о француско-немачким сукобима из времена Наполеона или из времена Хитлера, у ствари, расправљамо о сукобима држава. Кад анализирамо последња ратна дејства на простору бив-

ше Југославије, у ствари, мислимо на сукоб нација, на крване међусобице људи различитих националности.

Лако је било Француској и Немачкој да се помири после Другог светског рата јер више ни у Паризу ни у Бону нису постојали предводници који намеравају да прекроје мапу Европе и мапу света како би створили универзално царство. Државу Француску и државу Немачку помириле су богате националне економије и интереси обостраног напретка. И демократија.

На Балкану су сви случајеви компликованији него што се обично мисли, а сиромаштво – које је овде веће и трајније него другде – не уме и неће да мири, напротив, уме и хоће даље да завађа.

Да бисте разумели о чему говорим формулисаћу једно неизбежно питање.

С ким треба да се помири Босна и Херцеговина?

Ја бих рекао са собом, јер су њени народи били закрвљени. И не од јуче и он прекјуче, него од давнина.

Помирења са собом су, господо, најтеже изводљива помирења.

Наравно, нећу рећи да се у међунационалне сукобе на Балкану нису уплитале неке од бивших југословенских република и неке од заинтересованих држава. Јесу, и чиниле су то углавном тајно, из позадине, али довољно видљиво. Но, без обзира на ту чињеницу, не може се казати да су ратовале Србија и Хрватска, или Хрватска и Босна и Херцеговина, или Албанија и Србија. Ратовале су националне војске самопроглашених и непризнатих националних државица. Ратовале су и паравојне формације, које су такође биле устројене по националном кључу. Дакле, да би се разумело балканско замешатељство треба разумети повест Балкана као мултинационалног простора. У време када су балкански народи били пролетаријат универзалних империја, Турске и Аустроугарске, њих су зближавали заједнички интереси ослобођења од туђинске власти. Када су те империје срушене, почели су међунационални неспоразуми на Балкану. Многи Хрвати мисле да Хрватска није заокружила свој државни пројекат, многи Срби верују да је Србија највише уложила у заједничку кућу и да је највише била изиграна и најдрастичније преварена, многи Албанци тврде да су били и остали највеће жртве туђих нагодби. И муслимани из Босне, који се онедавно појављују под новим националним именом, као Бошњаци, имају своју причу и своје прекоре историји и судбини.

Поштована господо, сада долазимо до питања да ли је помирење на Балкану могуће.

Ја се, свакако, не бих бавио политиком ако бих мислио да помирења међу народима Балкана нема и да га не може бити.

Помирење је изводљиво, али се до њега може стићи само прецизним спровођењем једног доброг плана, који треба да постане, пре свега, својина Европске уније.

Ми, Балканци, не смемо да плашимо Европу неким својим новим ратом, али Европа мора све да учини да би се на Балкану, у њеној кући,

избегао ратни пожар. И у тој чињеници, рекао бих, треба видети разлог за стварање једног таквог плана, а ја ћу се усудити да, за ову прилику, и зарад наше расправе, понудим неке његове могуће контуре.

У *првој фази* треба отклонити, да не кажем обесмислити, све разлоге за сукобе. Једна „балканска конференција“ могла би да региструје рањива места у међунационалним и међудржавним односима, да затим низом компромиса све народе учини мање незадовољним, тј. више задовољним. У том међусобном пребијању дугова нико не може добити све и нико не сме изгубити све.

У *другој фази*, двогодишњој или трогодишњој, Европа треба да учини све што може да би балканским народима олакшала муке транзиције и терет промена учинила снопљивим.

Трећа фаза би могла да обухвати припреме за улазак свих балканских држава у Европску унију и за сам тај улазак.

Јасно вам је, као и мени, да је прва фаза најделикатнија и најризичнија. За њу су потребне не само добре дипломатске акције и разговори без притисака и ултиматума него, пре свега, и сагласност свих балканских држава и консензус свих чинилаца светске политике (Европске уније, Сједињених Америчких Држава, Русије, Кине итд.) око решења предложених за Балкан.

Нажалост, екстремни национализам још увек постоји на Балкану. Постоји у Хрватској, где екстремни националисти не дозвољавају изручење генерала Бобетка Хагу; постоји у Србији, где је Шешељ освојио забрињавајуће велики број гласова; постоји на Косову и Метохији, где се српске старине каменују, цркве руше, деца силују а на међународне снаге бацају „молотовљеви коктели“; постоји у Босни и Херцеговини на свим странама.

Отварам овде заграду да бих одговорио на питање, које ће ми свакако бити постављено, како видим решење косовско-метохијског питања, тј. српског и албанског питања у тој покрајини.

Наравно да је то питање свих питања.

Не одступај од мисли да на Косову и Метохији ваља помирити српско историјско и албанско етничко право.

Локалну самоуправу у њиховој будућој заједници треба тако устројити да Албанци буду одговорни за развој насеља у којима су у већини, да Срби буду одговорни за развој својих насеља, и тако даље. Српским средњовековним манастирима на Косову и Метохији – који су драгоцен део европске и светске културне баштине – треба дати аутономију какву у Грчкој, на пример, има монашка држава Света гора Атонска.

Ако би то решење учинило задовољним, тј. мање незадовољним, обе стране, и српску и албанску, могло би се са олакшањем ући у наредне фазе, у којима ће, надајмо се, и Срби, и Албанци и сви остали изгубити осећање за границе и постати грађани Европе.

Недавно сам формулисао петнаест услова за мир и регионалну стабилност, а све што сам рекао спада и у ову нашу данашњу причу.

Нећу понављати ништа од онога што сам тада изговорио, али хоћу упорно и доследно да устврдим: свако ко хоће да допринесе миру на Балкану не сме да охрабрује, него да обесхрабрује екстремизам на свим странама.

Албански екстремизам је на Балкану свакако највећи, и он је дуго био савезник западним политикама и владама у борби против Милошевићеве свевласти у Србији и Југославији. Милошевић је сада хапшеник и њему се суди у Хагу, а рефлекс старе политике не сме да поквари нове и добре намере. Догађаји од 11. септембра 2001. у Америци и драма која се управо сада дешава у Москви недвосмислено показују колика је опасност за свет од тероризма, екстремизма и организованог криминала.

Све што је речено на овој дводневној конференцији схватам као добронамеран прилог применама које треба да донесу бољитак балканским народима и државама. Ако се будемо држали проверено доброг начина за постизање успеха у политичким и државничким пословима, изабраћемо мудрост, поштовање туђих непомерљивих разлога и чврсту одбрану оних својих упоришта која су утемељена на праву и правди.

Ако, зарад стицања популарности у неким од прегрејаних средина својих вароши и села, будемо понављали старе фlosкуле о угрожености, о неправдама, о неоствареним намиренима, о издајама, бојим се да ћемо се угушити у шуми тешких и свадљивих речи.

Залажем се за конструктиван дијалог, зато што је сваки конструктиван дијалог бољи од сваког ћутања и чекања. У ћутању и чекању, уверен сам, страдају и балкански и европски интереси.

На путу до цивилног мултиетничког друштва у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа

(излагање председника Координационог тела др Небојше Човића на Другом форуму невладиних организација Пчињског округа, Врање, 22. новембар 2002)

Непосредно после демократских избора, крајем 2000. године, нове демократске власти Републике Србије и СРЈ биле су суочене са крајње озбиљном политичко-безбедносном кризом изазваном деловањем албанских наоружаних екстремистичких група у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа. Организовањем „Ослободилачке војске Прешева, Бујановца и Медвеђе“ (ОВПБМ), упадима и пребацивањем оружја, минскоексплозивних средстава и војне опреме преко административне линије КиМ, запоседањем дела територије Републике Србије и оружаним терористичким актима са тешким и најтежим последицама наоружани албански екстремисти угрозили су суверенитет и територијални интегритет Републике Србије и СРЈ, безбедност и људска права грађана и мир у региону.

Тако изазвана криза, са тенденцијом да прерасте у оружани сукоб ширих размера са несagleдивим последицама, наметнула се као проблем од највишег значаја за Републику Србију и СРЈ, али и за земље у региону, па и за читаву међународну заједницу. Њено решавање било је најделикатнији изазов и један од најтежих и најприоритетнијих политичко-безбедносних задатака нових демократски изабраних власти у Републици Србији и СР Југославији. Околности и услови настанка и развоја кризе били су изразито неповољни. Деловање албанских наоружаних екстремистичких група било је, не случајно, ограничено на простор тзв. Копнене зоне безбедности (КЗБ), која је утврђена Кумановским споразумом уз административну линију КиМ, над којом су Међународне безбедносне снаге КФОР-а имале одговарајућу надлежност и у којој је деловање полиције Србије било ограничено а присуство Војске Југославије забрањено.

Највероватније због неповерења у војне и полицијске формације које су после повлачења са КиМ распоређене непосредно иза Копнене зоне безбедности, КФОР није предузео све неопходне мере да спречи преношење екстремизма са КиМ, организовање и деловање наоружаних албанских екстремистичких група на подручју општина Прешево, Бујановац и Медвеђа, и поред неспорне надлежности и одговорности за стање безбедности у том делу Копнене зоне безбедности. Толерисање и подстицање криминалних активности, па и учествовање у њима појединаца запослених у државним органима, неповерење грађана према институцијама државе и међунационално неповерење и нетрпељивост достигли су екстремно висок ниво и изузетно су погодовали развоју кризе и њеном евентуалном прерастању у оружани сукоб ширих размера.

Поједине политичке странке, организације и појединци нудили су своје варијанте решења проблема. Више понуђених варијаната личило је на већ виђене рецепте „енергично војно-полицијског обрачуна са екстремистима“. Предлагачи таквих варијаната, намерно или случајно, превиђали су катастрофалне последице такве стратегије решавања конфликта на просторима претходне Југославије у блиској прошлости. Они су превиђали ноторну чињеницу да Срба више нема тамо где се српски проблем решавао оружјем, војском и полицијом. У поплави националистичких ратоборних идеја, неуспех у решавању настале кризе чинио се извеснијим од успеха.

Образовањем Координационог тела Савезне владе и Владе Републике Србије за општине Прешево, Бујановац и Медвеђа, усвајањем Програма и плана решавања кризе мирним путем и политичким средствима, односно дијалогом са представницима албанске националне заједнице и успостављањем конкретних облика сарадње са међународном заједницом, створене су неопходне претпоставке за хитно заустављање неповољних тенденција и за поступно и потпуно решавање кризе.

Програмом и планом решавања кризе, који су, на предлог Координационог тела, усвојиле Савезна влада и Влада Републике Србије и који су подржали сви релевантни чиниоци међународне заједнице, утврђена су три основна правца деловања државних органа у решавању кризе:

1. Успостављање безбедности и мира у региону отклањањем свих облика угрожавања уставно-правног поретка и нарушавања суверенитета и територијалног интегритета Републике Србије и СРЈ, успостављањем потпуне личне и имовинске сигурности свих грађана и неометане слободе њиховог кретања, као и обезбеђењем потпуне нормализације рада државних органа, органа локалне самоуправе и других легалних органа и организација;

2. Интеграција Албанаца у политички, државни и друштвени систем Републике Србије и СРЈ, уз изградњу мултиетничког и мултиконфесионалног цивилног друштва на демократским принципима и уз поштовање људских, политичких, мањинских и других права свих грађана у региону;

3. Економски и социјални развој региона, уз међународну финансијску и другу помоћ, у интересу свих грађана.

За сваки од наведених праваца деловања утврђени су конкретни задаци за период од три године, подељен у шест фаза. Приоритет је свакако дат успостављању мира и безбедности у региону као предслову за решавање планираних проблема у остале две области деловања. Сада, на половини временског периода од три године, за који је предвиђена реализација планираних задатака, може се констатовати:

1. Циљеви, принципи, задаци и рокови реализације Плана реално су постављени и већином се реализује предвиђеном динамиком, уз одређена заостајања у области економског развоја региона.

2. Кључни чиниоци ефикасности у спровођењу Плана су:

- опредељење Републике Србије и СРЈ да кризу решавају мирним путем и политичко-дипломатским средствима, односно дијалог са представницима албанске националне заједнице, уз учешће и подршку међународне заједнице;

- образовање Координационог тела за општине Прешево, Бујановац и Медвеђа и његова несумњива заслуга за успостављање и изградњу међунационалног поверења у региону и поверења са међународном заједницом, што је резултирало укључивањем у дијалог албанске националне заједнице и делотворном и свестраном помоћу и подршком мировног процеса од стране међународне заједнице, без чега остале мере, свакако, не би довеле до успеха;

- опредељење Републике Србије и СРЈ за изградњу цивилног мултиетничког друштва на демократским принципима и уз поштовање међународних докумената о људским, мањинским и другим правима свих грађана у региону.

3. У будућем периоду тежиште у раду Координационог тела и државних органа треба пренети са безбедносне (војно-полицијске) области на области даље интеграције Албанаца и даљег економског и социјалног развоја региона.

4. Због преношења тежишта у раду, и ради ефикаснијег функционисања у наредном периоду, потребно је да се на одговарајући начин реорганизује Координационо тело Савезне владе и Владе Републике Србије за општине Прешево, Бујановац и Медвеђа.

Од значајних планираних мера које су реализоване од усвајања Плана до сада посебно су значајне следеће:

1. У области успостављања мира и безбедности у региону:

- распуштене су и разоружане албанске екстремистичке групе, обустављени су њихови терористички акти, уништени су фортификацијски објекти и предата или одузета већа количина оружја, муниције и минскоексплозивних средстава од албанских екстремиста, чиме је демилитаризована тзв. ОВПБМ;

- из кризом захваћеног простора повучене су ванредно ангажоване војне и полицијске снаге;

- деблокиране су саобраћајнице и успостављена слобода кретања грађана и слободан повратак свих интерно расељених лица у своје куће;

- релаксирани су Копнена и Ваздушна зона безбедности, редовне војне и полицијске снаге вратиле су се у Копнену зону безбедности и изашле на административну линију КиМ;

- амнестијом од кривичне одговорности „пацификовани“ су и „рециклирани“ екстремисти који су предали оружје и опрему;

- појачана је унутрашња и спољна контрола рада државних органа у региону, посебно војске и полиције.

2. У области интеграције Албанаца:

- донети су закони о локалној самоуправи, о заштити националних мањина и људских права, и о општинским изборима;

- образована су привремена мултиетничка општинска већа у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа која су вршила власт до конструисања локалне власти по новим изборним законима;

- образоване су мултиетничке општинске изборне комисије, расписани су и одржани превремени општински демократски избори по новим законима (пропорционални систем), конституисане су мултиетничке скупштине општина и мултиетничка општинска већа и изабрани су на непосредним изборима представници општина Прешево, Бујановац и Медвеђа;

- образована је мултиетничка полиција, која успешно функциониса у мултиетничким срединама, чиме је битно поправљен национални састав локалне полиције, а у току је даља интеграција Албанаца у државне структуре, пре свега у правосудни, образовни, здравствени и друге државне системе.

3. У области економског развоја региона остварени су значајни, али још увек почетни и недовољни резултати. Та сфера, свакако, у наредном периоду мора бити у средишту деловања Републике Србије, СРЈ и међународне заједнице.

Приоритети који су до сада били усмерени на заустављање насиља, успостављање безбедног окружења, избор демократске локалне власти у општинама и на успостављање мултиетничке локалне полиције која ће бити у служби свих грађана и којој ће грађани веровати успешно су остварени. Безбедност и мир су успостављени на стабилним основама и уз учешће свих релевантних и утицајних чинилаца. Не постоји политичка и јавна подршка за било који вид насиља а на обе стране постоји неопходан ниво самоконтроле у реаговању на изоловане акте насиља.

Полазећи од тога, безбедност у наредном периоду не би требало да буде први приоритет, што не значи да је треба запоставити, већ само да не треба да буде у првом плану и да доминира над осталим приоритетима. Достигнути ниво безбедности и демократски успостављена локална мултиетничка власт морају се даље развијати као основне претпоставке за наставак реализације планиране интеграције Албанаца и економског развоја региона, као најважнијих приоритета у наредном периоду.

Преношење тежишта у процесу коначног решавања кризе са безбедносних и политичких на економска и социјална питања у наредном периоду значајно ће допринети ефикасности укупне реализације Плана и трајној стабилизацији стања у региону стварањем стабилне, просперитетне и демократске цивилне мултиетничке заједнице у оквиру Републике Србије и СР Југославије. Такво опредељење, међутим, подразумева одређене измене и конкретизације у Програму и плану решавања кризе, као и одређене механизме и подстицаје за брже решавање појединих питања, посебно:

1. Процену степена реализације Плана економског и социјалног развоја општина (Анекс 5в), ревизију и прецизирање врсте и обима радова, уз дефинисање извора финансијских средстава и рокова за извођење утврђених радова према приоритетима;

2. Завршетак процеса успостављања мултиетничке полиције као главног елемента успостављања међунационалног поверења у региону, убрзан наставак интеграције Албанаца у друге државне структуре (правосуђе, здравство, јавна управа, образовање, привреда), уз евентуалне измене, допуне и прецизирање одговарајућег анекса Плана (Анекс 5а);

3. Дефинисање нове улоге представника међународне заједнице у региону, сагласно променама приоритета у провођењу Плана, којом ће се подржати актуелизована политика решавања проблема у областима:

- спровођења изборних резултата, јачања локалних институција, функционисања локалне власти и обуке представника те власти,

- промовисање мировног процеса код међународних институција,
- развој локалних медија,
- заштите људских, мањинских и других права свих грађана,
- интеграције Албанаца и економског развоја региона,
- сузбијање корупције, недозвољене трговине и других тежих облика криминала.

4. Реорганизацију Координационог тела којом би се обезбедило његово ефикасније функционисање у новим околностима, што у основи значи:

- „демилитаризацију“ састава Координационог тела битним смањењем заступљености представника војске и полиције у његовом саставу;
- успостављање нове, једноставније организационе структуре Координационог тела. Начелно, састојало би се од политичког кабинета, секретаријата и представника одређених министарстава Републике Србије и СРЈ;
- процену потреба, организације и бројног стања Здружених снага безбедности и њихово прилагођавање достигнутом нивоу и процени даљег развоја безбедносне ситуације у региону.

Наведене мере, међутим, само су неопходне, али не и довољне за коначан успех у решавању свих проблема изазваних кризом.

Јединствено и комплементарно деловање свих релевантних политичких и државних чинилаца Републике Србије и СРЈ, органа локалне власти и представника међународне заједнице и њихова искрена приврженост решавању проблема мирним путем, јачању међународног поверења и концепту цивилног мултиетничког друштва основни су предуслови успеха. Због таквог деловања основних чинилаца у решавању кризе екстремисти свих врста морају се уверити да су идеје о аутономијама, специјалним статусима и променама граница Републике Србије бесмислене, неприхватљиве и неоствариве, да за те идеје и било какво насиље неће имати ничију подршку, и да је будућност региона у цивилном и мултиетничком друштву, заснованом на демократији и међунационалном поверењу, поштовању људских и других права и слобода свих грађана и у просперитетном економском развоју региона.

Борба за такву будућност региона неће бити ни лака ни једноставна, и неће кратко трајати. Она ће имати противнике и саботере. Они ће деловати јавно и прикривено. На то, међутим, морамо бити спремни, али и истрајни у реализацији Плана, и успех, сигуран сам, неће изостати.

Успешно и трајно решавање кризе у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа може послужити као пример и узор за решавање сличних проблема у региону и на међународном плану уопште.